

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

Vztahy Rakousko-Uherska s Německem v letech

1908–1914

Barbora Mulačová

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Kodetová

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Poděkování:

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Petře Kodetové za lidský přístup, cenné odborné rady, ochotu při konzultacích, kritické připomínky a celkové vedení práce.

Barbora Mulačová

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, prosinec 2015

.....

Barbora Mulačová

Obsah

1	Úvod	4
2	Mezinárodní politická situace v Evropě před rokem 1914.....	9
2.1	Bosenská krize	9
2.1.1	Příprava	11
2.1.2	Anexe	14
2.2	Iniciativa Rakousko-Uherska v balkánských válkách	18
3	Plány centrálních mocností na cestě k první světové válce.....	28
3.1	Problémy vývoje Rakousko-Uherska	28
3.1.1	Významní představitelé rakousko-uherské diplomacie.....	30
3.1.2	Kdo vládl v Německu?	34
3.1.3	Velmocenské plány a cíle Německa.....	36
3.2	Vojenský plán Rakousko-Uherska	38
4	Rakousko-Uhersko a rozpoutání války v Evropě.....	40
4.1	Na cestě k Velké válce.....	40
4.1.1	Atentát	42
5	Závěr.....	45
6	Seznam použité literatury a pramenů	47
7	Resumé	49
7.1	English	49
7.2	Česky	49

1 Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na vývoj vztahů Rakousko-Uherska s Německem v období let 1908–1914. Cílem práce je analýza vývoje vztahů mezi těmito germánskými státy, které od roku 1879 byly ve spojení zvaném Dvojspolek.

Rok 1908 je zde vybrán záměrně, neboť představuje jeden z hlavních mezníků ve vývoji mezinárodních vztahů před první světovou válkou.

Velký podíl na událostech, které se odehrály v roce 1908 má rakousko-uherský ministr zahraničí hrabě Aehrenthal, který byl do funkce zvolen v roce 1906. Za Aehrenthalovy éry nabrala zahraniční politika nový směr. Byl propagátorem aktivnější koncepce politiky, jejímž hlavním cílem bylo zlepšit vztahy s ostatními státy za účelem snížení nezávislosti na Německu. K anexi okupované Bosny a Hercegoviny došlo z důvodu obav z tlaků balkánských států podporovaných Ruskem. Dalším důvodem byla i obava z Osmanské říše, která se snažila obnovit své postavení v obou provinciích. Ministrovým cílem bylo připojení obou států k politické struktuře mocnářství. Poslední kapkou, která rozhodla o provedení anexe, byla mladoturecká revoluce, která proběhla v Osmanské říši v létě roku 1908.

Výše uvedené jednání Rakousko-Uherska vyvolalo evropskou krizi, kvůli které hrozilo, že v návaznosti na ruskou, srbskou, ale i rakouskou mobilizaci přeroste zmíněná krize ve válečný konflikt. Za bosenské krize Německo zpočátku zvolilo vyčkávací taktiku a drželo se v pozadí, ke konci však ukázalo svoji jednoznačnou podporu. Zde je vidět jistá paralela s červencovou krizí v roce 1914, kdy se Německo ze začátku drželo stranou a nevyslovilo svůj postoj k situaci, pak se ale opět do krize vložilo s plným nasazením. Rázná německá iniciativa dopomohla vyřešit krizi, která se táhla několik měsíců. Během anekční krize se německá zahraniční politika z důvodu obav z mezinárodní izolace změnila. Bylo opuštěno od bismarckovského kurzu a Německo se poprvé jednoznačně postavilo za Rakousko-Uhersko. Proto také nelze tvrdit, že v rámci rakousko-německého

spojenectví hrála habsburská monarchie roli podřízeného a slabšího partnera. Dalším mylným názorem je rovněž skutečnost, že Německo muselo sledovat jen jednostrannou vazbu na habsburskou monarchii. Bosenská krize znamenala změnu v geopolitické mapě na Balkáně, došlo ke zhoršení vztahů mezi Rakousko-Uherskem a Srbskem a následky krize byly patrné i ve vztahu Vídně s Petrohradem. Stává se, že v momentě, kdy mají dva státy stejného nepřítele, tak se proti němu s největší pravděpodobností spojí. Přesně taková situace nastala v rusko-srbských vztazích. Důležitým momentem v rusko-srbském sblížování bylo jmenování ruského velvyslance Nikolaje Genrichoviče Hartwiga, známého slavjanofila, který nabádal srbskou vládu k razantnější politice vůči Rakousko-Uhersku.

Německé císařství se brzy po sjednocení (r. 1871) stalo nejsilnější velmocí na evropském kontinentu, na čemž měl lví podíl kancléř Otto von Bismarck, jenž svou vytříbenou politikou vytvořil řadu aliancí, které zabraňovaly jak izolaci nově vzniklého státu, tak i vytvoření uskupení namířeného proti němu. Po Bismarckově propuštění z kancléřského postu zvolilo Německo, v čele s nově jmenovaným mladým císařem Vilémem II., koncepci globální politiky. Prvním špatným krokem v zahraniční politice, jehož se císař a jeho poradci dopustili, bylo rozhodnutí neobnovit Zajišťovací smlouvu s Ruskem. Tento tah však napomohl k vytvoření obávaných koalicí namířených proti Německu.

Třetí kapitola této práce je zaměřena na strůjce zahraniční politiky, která nebyla určována jen panovníky, ale i ministry zahraničí, kteří měli často větší vliv na zahraniční politiku a rozhodování země, než samotní panovníci. Jak v Rakousko-Uhersku, tak i v Německu nestála zahraniční politika na jednom centru exekutivy, ale byla výsledkem vzájemné spolupráce v soustavě mocenských center.

V Rakousko-Uhersku bylo nejdůležitějším článkem ministerstvo zahraničí sídlící na Ballhausplatzu, avšak jeho podoba politiky byla značně limitovaná. V rámci dualistického uspořádání země byla vyžadována konzultace o zahraničních věcech s uherským ministerským předsedou, důsledkem toho bylo, že do zahraničních problémů země mohli mluvit i jiní vysoce postavení

představitelé státní správy. Na pomyslné špičce pyramidy mocenské struktury stál císař, který rozhodoval o aktivizaci politiky či iniciativu svých politiků zamítal. Císař František Josef I. byl považován za jakýsi svorník monarchie.

V Německu určovalo zahraniční politiku opět vzájemné působení mocenských center. Rozdíly oproti Rakousko-Uhersku spočívaly v tom, že říše neměla ministra zahraničí, ale jen státního sekretáře Zahraničního úřadu (sídlicího na Wilhelmstrasse). Státní sekretář Zahraničního úřadu byl odpovědný říšskému kancléři, jehož funkce spojovala v personální unii ministerského předsedu a ministra zahraničí Pruska.

Avšak určitý podíl na určování zahraničního směru měli v militaristicky orientovaném Německu i vysocí vojenští představitelé. V kritických chvílích mohl rozhodování ovlivňovat třeba náčelník generálního štábu. Názory vojenských představitelů se však často lišily s názory politických představitelů země, a proto tato politická konstrukce mohla občas přinést neshody.

Rozhodování německého císaře Viléma II. v rámci exekutivy bylo značně omezené, neboť se jeho výroky značně lišily od oficiálního kurzu zahraniční politiky. Právě tyto jeho často unáhlené kroky zapříčinily, že členové vlády se snažili císaře držet od zásadních rozhodnutí.

Z pohledu obou panovníků vyplývá, že na rozhodování měli poměrně malý vliv, a že se zahraniční politika stala záležitostí spolupůsobení několika mocenských struktur.

Vývoj rakousko-německých vztahů v intermezzu let 1909-1912 velice ovlivnilo jmenování Alfreda von Kiderlena-Wächtera na pozici státního sekretáře Zahraničního úřadu. Nový státní sekretář odmítl poskytnout svému spojenci pomyslný „bianko šek“, který Rakušané obdrželi od jeho předchůdce Bülowa v rámci anekční krize. Jeho směr politiky se ubíral ke snaze zlepšit vztah především k Velké Británii. V období balkánských válek (1912–1913) se spojenecká limitovaná podpora projevila naplno. Německá diplomacie spolupracovala s Velkou Británií a rakouští představitelé měli nejednou oprávněný pocit, že jejich alianční partner jedná v rozporu s jejich životními zájmy.

Po náhlé smrti Kiderlena-Wächtera, jenž bývá považován za poslední velkou osobnost v oblasti německé zahraniční politiky, se jím nastolený kurz zahraniční politiky nezměnil ani po nástupu nového státního sekretáře Gottlieba von Jagowa. Kvůli obavám z mezinárodní izolace, byla jedinou změnou jen větší podpora spojení na Balkáně. Limitovaná podpora Rakousko-Uhersku mohla zbavit jeho velmocenské postavení, pokud by tato skutečnost nastala, Berlín by zůstal bez jediného spolehlivého spojence.

Právě obava z izolace vedla státníky nejsilnějších kontinentálních velmocí k jednoznačné podpoře rázné akce proti Srbsku po sarajevském atentátu.

Lze tedy říct, že rakousko-německé vztahy v období let 1908–1914 nebyly stálé, v rámci Dvojspolku se zde projevovala řada neshod a rozporů v oblasti zahraniční politiky.

Pro studium daného tématu a vytvoření bakalářské práce byla využita jak česká, tak i zahraniční literatura, především anglická a německá. Základním zdrojem informací je publikace britského autora Clarka Christophera *The Sleepwalkers. How Europe went to War in 1914*. Další důležitou publikací při vypracování práce se stala kniha britského historika specializujícího se na dějiny habsburské monarchie, Francise Roye Bridgeho, nazvaná *From Sadowa to Sarajevo*. Poslední použitou publikací, která komplexně pojednává o mezinárodních vztazích je *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi* od bývalého amerického ministra zahraničních věcí Henryho Kissingera. Všechny výše zmíněné tituly jsou charakteristické tím, že je jejich výklad pojat v širším kontextu, a proto je pomáhají snadněji pochopit problematiku mezinárodních vztahů před první světovou válkou.

Dalším velice významným zdrojem této práce jsou publikace Aleše Skřivana *Císařská politika. Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914, Století odchází: světla a stíny „belle époque“*. Cenné informace především k pochopení balkánské problematiky poskytla rovněž práce Romana Kodeta *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*.

Ke studiu byly využity studie McMeekina Steena *Červenec 1914* či Petra Prokše *Konec říše Habsburků a Habsburkové a Velká válka*. První z titulů se zabývá přesným rozborem červencových dní osudného roku 1914. Prokšovy publikace se pak zabývají vojenskou přípravou a plány centrálních mocností. Poslední autorova zmíněná publikace vykládá do jaké míry a s jakým výsledkem byly rakousko-uherské vojenské plány uskutečněny.

2 Mezinárodní politická situace v Evropě před rokem 1914

2.1 Bosenská krize

Rakousko-Uhersko okupovalo Bosnu a Hercegovinu od roku 1878 až do roku 1918. Právo na okupaci území dostali Rakušané na Berlínském kongresu tzv. Cařihradskou konvencí, kterou uzavřeli s Tureckem.¹ V úvodu této dohody se konstatovalo, že okupace nemá vliv na suverénní práva sultána nad Bosnou a Hercegovinou.² To znamenalo, že země zůstávala nadále součástí Osmanské říše, ale fakticky byla ovládána habsburskou monarchií. Již v této době vyvstala na povrch otázka přímé anexe, avšak tehdejší ministr zahraničí Gyula Andrássy tento čin nehodlal realizovat, neboť se obával jak reakce velmocí, tak i Osmanské říše.³ Tento stav trval po tři dekády, změna stavu území nastala až v roce 1908.

Okupace balkánského území však s sebou nenesla negativní dopad, ba naopak, přispěla k modernizaci země. Společnost se transformovala do kulturní a vzdělané s evropskými rysy. Hospodářské a kulturní úspěchy Rakousko-Uherska byly nesporné.⁴ Vznikaly zde průmyslové továrny, byla vybudována dopravní infrastruktura (stavěly se silnice, mosty i železniční tratě). S počátkem nového století se politický život začínal diferencovat – začaly se tvořit první politické strany.⁵

---

¹ Konvence garantovala svobodu náboženského vyznání. Zároveň povolovala Rakousko-Uhersku rozmístit na území Novopazarského sandžaku tři vojenské jednotky, tím si západní velmoc zajistila další hospodářskou a politickou expanzi na východ.

² HLADKÝ, Ladislav, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, Brno 1996, s. 43.

³ SKŘIVAN, Aleš, *Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906-1914*, Praha 1996, s. 51.

⁴ HLADKÝ, Ladislav, *Bosna a Hercegovina*, s. 46.

⁵ Mezi nejdůležitější strany patřila Muslimská národní organizace (1906) spolu se Srbskou národní organizací (1907), Chorvatské národní společenství či Sociálně demokratická strana. Muslimské a srbské strany kritizovaly režim, zatímco chorvatské strany podporovaly rakousko-uherskou správu.

Rakousko-Uhersko potřebovalo razantnější politikou na Balkáně zachránit své upadající postavení. To mělo za následek, že během září a října roku 1906 došlo k personálním změnám na významných postech. Změna se týkala křesel na ministerstvech zahraničí a války a také na postu náčelníka generálního štábu. Vedením zahraniční politiky byl jmenován Alois Lexa von Aehrenthal, jenž vystřídal hraběte Gołuchowského. Musulin se ve svých pamětech vyjadřuje ke změně křesla takto: „*Jmenování hraběte Aehrenthala na místo Gołuchowského bylo více než pouhou výměnou osob. Ze dvou možných pohledů na podstatu a úlohu monarchie byl Aehrenthalovým příchodem jeden princip vystřídán druhým... Politika hraběte Gołuchowského byla zdrženlivá, politika hraběte Aehrenthala byla silácká. Pouze dvakrát za své kariéry jsem mohl pozorovat, že veřejné mínění monarchie považovalo jistého muže za jedinou vhodnou osobu. Poprvé to bylo v Aehrenthalově příchodu, podruhé v případě generála Conrada, kterého později právě spor s Aehranthalem donutil, aby odešel z místa generálního štábu.*“⁶ Jeho konzervativně laděná zahraniční politika byla ovlivněna předchozím dlouholetým působením v roli velvyslance v Petrohradě. Zastával názor, že „*pro zabezpečení stabilní mezinárodní pozice habsburské monarchie je nezbytný co nejlepší a úzký vztah k Rusku.*“⁷ Po nástupu do funkce hodlal usilovat o aktivnější politiku v rámci koncertu velmocí, základní pilíře rakouské zahraniční politiky vytyčil ve své řeči na počátku prosince před rakousko-uherskými delegacemi.⁸ Důraz kladl především na větší nezávislost vůči svému dvojspolkovému partnerovi Německu, jako konzervativně smýšlející zdůrazňoval nejen dobré vztahy s Ruskem, ale i ty s ostatními evropskými státy, především se svým trojspolkovým partnerem Itálií. Vyvrcholením přátelské politiky vůči románskému spojenci pak byla schůzka ministrů zahraničí těchto zemí, na které byla dohodnuta spolupráce při řešení makedonské a albánské otázky.⁹ Pokud šlo o Východní otázku, byl zastáncem celistvosti evropské části Turecka.¹⁰

---

⁶ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 199.

⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 15.

⁸ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 91.

⁹ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 91.

¹⁰ Tamtéž.

2.1.1 Příprava

Bosenské krizi předcházela tzv. mladoturecká revoluce, která propukla v Osmanské říši v letních měsících roku 1908. Ač se mnozí mohou domnívat, že revoluce zapříčinila anexi Bosny a Hercegoviny, nebylo tomu tak. Rakousko-uherský ministr zahraničí uvažoval o realizaci tohoto kroku, který nesporně představuje osudový předěl ve vývoji mezinárodních vztahů před první světovou válkou, již mnohem dříve v rámci své nové, dynamičtější koncepce politiky na Balkáně.¹¹ Revoluce v Turecku se ujali turečtí radikální nacionalisté, kteří vyhlásili ústavu. Tento krok znepokojil nejvyšší představitele moci v monarchii, jelikož se obávali, aby se revoluce spojená s liberalizací společnosti nerozšířila mezi bosenské muslimy do okupovaných provincií.

Rázným stoupencem přímé anexe a důraznějšího postupu vůči Srbsku byl šéf rakouského generálního štábu Conrad von Hötzendorf.¹² Za základní cíl rakouské zahraniční politiky na Balkáně považoval rychlé vyřešení otázky anexe. Jelikož byl velkým propagátorem války s Itálií, zdůrazňoval, že by se balkánská otázka měla vyřešit co nejrychleji, aby zde bylo vázáno minimum sil. Jedině tak by byla válka s Itálií úspěšnou. Naopak velkým odpůrcem anekčního plánu byl arcivévoda František Ferdinand d'Este. Následník trůnu byl názoru, že jediné zavedení tvrdého režimu je tím správným řešením.

Z tureckých nepokojů tak vyšla anexe Bosny a Hercegoviny jako neodkladná záležitost.¹³ V srpnu 1908 bylo předloženo ministrem zahraničí Aehrathalem memorandum o východní otázce císaři Františku Josefovi I.¹⁴ Memorandum počítalo s rozdělením Srbska mezi Bulharsko a monarchii, se satelitem v podobě Černé Hory a vytvořením závislého albánského státu a s neodkladnou anexí Bosny a Hercegoviny. Dne 19. srpna 1908 byl ministerskou radou odsouhlasen plán

---

¹¹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996, s. 51.

¹² SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 51.

¹³ První zmínka o anexi se objevuje v letech 1882–1883. V roce 1896 bylo rozhodnuto, že monarchie přistoupí k anexi území jen tehdy, pokud se Osmanská říše ocitne v nepřekonatelné vnitřní krizi.

¹⁴ NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*, Praha 2006, s. 207.

postupu.¹⁵ Konečné rozhodnutí o anexi padlo až v září 1908 na zasedání společné ministerské rady v Budapešti za Aehrenthalova předsednictví.¹⁶ Při této příležitosti bylo provedeno zhodnocení situace v Bosně a Hercegovině i rekapitulace průběhu diplomatických kroků učiněných v souvislosti s přípravami anexe.¹⁷ Osud Bosny a Hercegoviny byl rozhodnut bez větších potíží, problém však nastal při řešení údělu Novopazarského sandžaku. Úzký pruh tureckého území byl okupován monarchií z taktických důvodů, zaprvé zabraňoval bližším stykům Srbska s Černou Horou a dále patřil ke strategickému bodu při dalším rozšiřování rakouského vlivu na východ.¹⁸

Avšak v roce 1908 nepovažovali rakouští státníci anexi Novopazarského sandžaku za nutnou, akce se jevila příliš riskantní a pro monarchii nevýhodná. V Pamětním spise od legačního rady Musulina z 9. srpna 1908 byly obsaženy nevýhody případné anexe. A autor navrhoval, aby toto území bylo navraceno zpět Turecku, a to za podmínky anexe Bosny a Hercegoviny, jelikož kdyby byl splněn pouze první bod, mnozí by si to mohli vykládat jako projev slabosti monarchie.¹⁹

Další nezbytností bylo obeznámení o anexi ostatní velmoci, především Ruska. Pokud šlo o západní velmoci, Velkou Británii a Francii, hodlalo je Rakousko-Uhersko postavit před fait accompli. Klíčový význam měl pro monarchii postoj spojenců. Dne 4. září 1908 se Aehrenthal sešel se svým italským protějškem Tommasem Tittonim v Salzburgu, kde spolu probrali „*komplikovanou situaci v okupovaných provinciích, přičemž se vyjádřil [hrabě Aehrenthal – pozn. B. M.] v tom smyslu, že v případě příznivých podmínek bude Rakousko-Uhersko situaci řešit tak, aby byla jeho pozice v Bosně a Hercegovině trvalá.*“²⁰ Jednání se neslo v přátelském duchu a italský ministr uznal rakouské nároky týkající se Bosny a Hercegoviny, aniž by za to Itálie požadovala kompenzaci jiného území.

---

¹⁵ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 205.

¹⁶ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 56.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 52.

¹⁹ Tamtéž, s. 53.

²⁰ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 128.

Druhý den se sešel rakousko-uherský státník v Berchtesgadenu s německým státním sekretářem Schoenem, kdy se akt nesl v podobném duchu jako předchozí den, kdy rakouský státník informoval svého spojence o předchozím jednání a dalším postupu rakousko-uherské politiky na Balkáně. Výsledkem jednání se stala německá podpora rakousko-uherské politiky na Balkáně. Ani v jednom případě však ministr zahraničí přesný termín anexe neoznámil.²¹ Setkání s trojspolkovými partnery bylo pro vídeňského státníka jakýmsi zahřívacím kolem před rozhodující schůzkou se svým ruským protějškem. Jak již bylo výše zmíněno, největší význam měl pro monarchii postoj Ruska.

Ministři zahraničí Rakousko-Uherska a Ruska, A. Aehrenthal a Alexander Izvolský, se sešli na zámku Buchlovicích na Moravě v polovině září 1908. Toto důvěrné setkání, které probíhalo jen mezi čtyřma očima ministrů, mělo za následek spoustu konspirativních teorií o průběhu jednání. Jednání ukončila jen ústní dohoda, „*proto také později prezentovali ministři rozdílné verze dohod.*“²² Izvolskij souhlasil s anexí Bosny a Hercegoviny, na oplátku Rakousko-Uhersko nebylo proti otevření černomořských úžin pro ruské válečné lodě.²³ Je na místě zmínit, že ruský ministr nepočítal s okamžitou anexí území, dohoda také byla učiněna bez oficiálního souhlasu cara Mikuláše II., dalším problémem byla změna statutu Úžin, tato otázka byla však „*natolik komplikovaná, že jí bylo potřeba řešit v evropském měřítku, což Izvolskij hodlal učinit v průběhu diplomatické cesty po Evropě.*“²⁴ Toto nedorozumění mělo za následek opětovné zhoršení vztahů mezi oběma velmocemi. Ihned po anexi Izvolskij popřel, že by na schůzce v Buchlovicích dal souhlas k anexi a byl toho názoru, že jej Rakousko-Uhersko podvedlo.

---

²¹ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 129.

²² Tamtéž, s. 133.

²³ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 205.

²⁴ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 133.

2.1.2 Anexe

Anektování území bylo oficiálně vyhlášeno na 6. října 1908 a do jisté míry proběhlo bez souhlasu ostatních velmocí. Tento čin vyvolal dosti vzrušenou mezinárodněpolitickou situaci (tzv. anexní krizi), která hrozila, že přeroste ve válku, odpovědí bělehradské vlády na vyhlášení anexe bylo zahájení válečných příprav. Největší odpor proti anexi mělo Rusko a Srbsko, které se dožadovaly svolání mezinárodní konference signatářů Berlínské smlouvy. To však Vídeň zásadně odmítla. Itálie, jež byla součástí Trojspolku, postup Rakousko-Uherska velice kritizovala a tento čin nepodporovala. Postoj francouzské vlády byl racionální, zaujala vůči Rakousko-Uhersku vstřícný postoj. Anexe přímo neohrožovala její zájmy a francouzská veřejnost by jistě neuvítala, pokud by se země nechala kvůli anexi zatáhnout do ozbrojeného konfliktu. Britský kabinet zprvu tak střízlivý postoj nezaujal, neboť byl přesvědčen, že „*anexe je porušením Londýnského protokolu z roku 1871 i Berlínské smlouvy z roku 1878 a není přípustné bez předchozího souhlasu signatářů porušovat mezinárodní smlouvy.*“²⁵ Německý císař Vilém II. označil čin jako „*hroznou hloupost Aehrenthala*“²⁶, jelikož mohl ohrozit německou pozici v Turecku budovanou po dvacet let.²⁷ I přes prvotní kritiku našel německý císař v rakouském činu pochopení a přislíbil stoprocentní podporu ve vývoji dalších událostí. Ačkoliv byl Berlín o anexi informován dopisem až koncem září, německé vztahy s Rakousko-Uherskem nebyly nijak zvlášť narušeny a německé vládní špičky vyjádřily plnou podporu monarchii. Oficiální stanovisko berlínských vládních špiček nepochybně ovlivnila hrozba mezinárodní izolace, která by mohla nastat, pokud by germánský stát nepodporoval svého spojence. Díky oddanému postoji Německa mohlo Rakousko-Uhersko zaujmout neústupný postoj při řešení bosenské krize. Volná ruka při rozhodování znamenala definitivní odklon od někdejší opatrné politiky Bismarcka vůči spojenci, který by za Balkán „*nedal kosti jediného pomořanského vojáka*“.

---

²⁵ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 65.

²⁶ Tamtéž, s. 74.

²⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 74.

Bianco šekem, který Německo svému partnerovi poskytlo, se Rakousko-Uhersko na krátký čas chopilo vůdčí role v Dvojspolku. Neústupný postoj, který ministr zahraniční podunajské monarchie na začátku krize zaujal, musel během zimních měsíců roku 1908 pozměnit, neboť si uvědomil, že bez slevení ze svých nároků nebude možné anexi prosadit. Změnu postoje ministra ovlivnilo několik závažných okolností – hrozící konflikt se Srbskem, turecký protirakouský bojkot, který závažně poškozoval rakouský obchod i lodní dopravu, britský vliv v Konstantinopoli a v neposlední řadě i obava německého spojence ze ztráty svého vlivu v Turecku.²⁸ Ke změně názorů mu dopomohla i zpráva od rakousko-uherského velvyslance v Konstantinopoli Pallaviciniho, který nabádal ministra, aby Turkům nabídl nějakou kompenzaci, jelikož jen za této okolnosti bude možné se dorozumět s Vysokou Portou.

Po rozhovorech s velkovezírem Kamilem Pašou, dospěl k závěru, že nejpříjemnější by bylo, kdyby Rakousko-Uhersko převzalo poměrnou část tureckého státního dluhu.²⁹ Německé vládní špičky doporučovaly svému dvojspolkovému partnerovi, pokud šlo o Turecko, co největší vstřícnost. Ministr zahraničí však zprvu o tomto kroku nechtěl vůbec uvažovat, byl přesvědčen, že „*velmocenské postavení Rakousko-Uherska nepřipouští, aby si kupovalo dobrou vůli Turecka penězi.*“³⁰ Na konci roku 1908 došel k názoru, že bez jistých kompromisů ke shodě států nikdy nedojde. Navrhl proto Turecku finanční odškodnění ve výši dvou milionů tureckých liber³¹ jako kompenzaci za ztrátu osmanského majetku v Bosně a Hercegovině, avšak převzetí osmanského státního dluhu, který podle výpočtů činil čtyři miliony tureckých liber, nadále zásadně odmítal.

Následující rok 1909 tedy přinášel jisté vyhlídky, které by vedly k vyrovnání obou mocností. Významným datem pro rakousko-osmanské vztahy se stal 12. leden, kdy velkovezír přistoupil na dohodu, ve které se Rakousko-Uhersko zřeklo

---

²⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 95.

²⁹ Tamtéž, s. 94.

³⁰ Tamtéž, s. 95.

³¹ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 147.

práv na sandžak Novi Pazar, zavázalo se zaplatit finanční kompenzaci ve výši 2,5 milionu tureckých liber, dohoda dále obsahovala ujištění o náboženské svobodě a rovného postavení muslimské části obyvatelstva a přísliby o hospodářských koncesích a o kulturním protektorátu. Na oplátku Turecko uznalo anexi Bosny a Hercegoviny.³² Shoda mezi státy znamenala průlom ve vývoji celé anekční krize.

Kvůli vnitropolitické krizi v Osmanské říši, která vyvrcholila sesazením velkovezíra Kamila Paši, ale také kvůli jednání o uznání nezávislosti Bulharska ze strany Turecka, došlo k definitivnímu podpisu protokolu až 26. února 1909.³³ Teprve až po signaci protokolu došlo k zastavení bojkotu a otázka anexe se stala „záležitostí mezi Rakousko-Uherskem a Tureckem, která byla podpisem zmíněného protokolu vyřešena.“³⁴ Jediným problémem k vyřešení na mezinárodním poli byly aspirace Srbska podporované Ruskem. Je nutné zmínit, že anexí nebyli Srbové z hlediska mezinárodního práva vůbec poškozeni.³⁵

K ukončení anekční krize tak přispěl protokol uzavřený mezi Rakousko-Uherskem a Osmanskou říší. Tímto dokumentem se celý problém stal záležitostí jen těchto dvou zemí. Vysocí státníci ostatních velmocí, zejména Velké Británie, si brzy uvědomili, že má-li být zabráněno válce, musí opustit od podpory srbských nároků. Rusko, které bylo velkým podporovatelem srbských nároků, se muselo rozhodnout, zda bude i nadále podporovat srbské nároky i za cenu ozbrojeného konfliktu nebo v rámci zachování míru mu sdělí, že jeho požadavky nemohou být podpořeny.

Carská říše, která byla stále ještě oslabena válkou s Japonskem, nebyla připravena na vedení války, a tak panovník neměl příliš na vybranou. Přesto se konečné rozhodnutí protahovalo, a až nota ruské vládě předložená německým velvyslancem v Petrohradu dopomohla k vyřešení celé anekční krize. Odstoupení ze svých požadavků ukázalo dočasnou slabost Ruska, které nebylo schopno

---

³² KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 148.

³³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 98.

³⁴ Tamtéž, s. 99.

³⁵ Anexe pro Srby nepochybně znamenala zničení snu o velkosrbském státu mezi Dunajem, Sávou a Jadranem. SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 64.

prosadit své nároky. Mnoho historiků z dohodových zemí po první světové válce označovalo tuto nótu jako ultimátum ze strany Německa, na druhé straně němečtí autoři stáli za postupem říšské vlády, avšak v obou táborech se našli autoři, kteří se naopak přikláněli k opačnému názoru.³⁶ Centrální mocnosti nakonec prosadily svou vůli, Rusko bylo nuceno odstoupit ze svých požadavků, nakonec i Srbsko bylo nuceno oficiálně odvolat své požadavky.³⁷

Díky událostem na Balkánském poloostrově spolu opět začaly spolupracovat dvojspolkové generální štáby. První krok ke spolupráci přišel z Rakousko-Uherska, když náčelník rakousko-uherského generálního štábu poslal svému protějšku hraběti Helmuthu von Moltkemu mladšímu³⁸ exposé o vojenské situaci v Evropě a strategických záměrech rakousko-uherského generálního štábu.³⁹

Myšlenku svolat mezinárodní konferenci, na které by se probírala revize Berlínské smlouvy z roku 1878, navrhovalo Rusko. Idea konference nebyla ve vídeňských ani berlínských vládních kruzích vítaná. Rakousko-Uhersko se nehodlalo podrobovat kritice a arbitráži, kvůli které by se snížila prestiž monarchie. Němci a Rakušané by se konference zúčastnili pouze za předpokladu, pokud by byl předem stanoven jasný program jednání a o anexi Bosny a Hercegoviny by se nediskutovalo.

Důležitým momentem pro rakousko-uherský generální štáb byl souhlas z nejvyšších míst protějščí strany ze dne 22. ledna 1909 o německé vojenské pomoci v případě napadnutí monarchie Srbskem či Ruskem. Srbsko pak anexi uznalo následující měsíc, čímž Bosenská krize skončila. Konfrontace nakonec skončila vítězstvím pro podunajskou monarchii a jejího spojence. Vídeňský tisk oslavoval rázný čin, který podle něj znamenal návrat habsburské monarchie mezi velmoci, v srpnu 1909 ocenil starý císař výsledek úsilí svého ministra zahraničí povýšením do hraběcího stavu.⁴⁰ Některými historiky je nazýváno jako Pyrrhovo vítězství,

---

³⁶ Blíže viz FAY, Sidney B., *Origins of the World War*, sv. II., New York 1928, s. 391.

³⁷ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers, How Europe Went to War in 1914*, London 2012, s. 64.

³⁸ Hrabě Moltke ml. nahradil v roce 1906 Alfreda von Schlieffena.

³⁹ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 213.

⁴⁰ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 125.

neboť rozdělil Evropu do dvou zneprátelených bloků, které se mezi sebou následně utkaly v první světové válce.

Jak je výše zmíněno, Vídeň musela zaplatit vysoké odškodné, vyklidit vojenské jednotky ze Sandžaku a navíc také vzniklo nové nepřátelství s Ruskem. V souvislosti s touto krizí pak dochází k definitivnímu italskému odklonu od Trojspolku, když uzavřelo s Ruskem dohodu o společném postupu v případě další krize. Postup Německa vůči svému spojenci přirovnal kancléř Bülow ve svém projevu 29. března k „věrnosti Nibelungů“, a zcela odmítl kritiku, že se císařství podřídilo monarchii. Německo svému partnerovi nechalo volnou ruku při řešení situace, vyčkávalo, aby se pak opět rázně a na poslední chvíli vložilo do situace.

2.2 Iniciativa Rakousko-Uherska v balkánských válkách

Balkánské války vedly jihovýchodní státy Evropy (Srbsko, Černá Hora, Bulharsko, Řecko), jež už dále nechtěly být pod osmanskou nadvládou. Na jaře roku 1912 se tyto slovanské státy seskupily do Balkánské ligy. Vhodná příležitost k rozpoutání války se naskytl, když byla Osmanská říše zaneprázdněná válkou s Itálií o severní území v Africe (Tripolsko, Kyrenaicu).

Ve srovnání s rakouskou anexí Bosny a Hercegoviny v roce 1908 se objevilo poměrně málo hlasů kritizující italskou akci.⁴¹ Italské zásahy proti sultánovým držávám ve Středomoří vyvolaly u trojspolkových spojenců značnou vlnu nevole, neboť Rakousko-Uhersko se obávalo oslabení svého mezinárodního postavení a Německo se strachovalo o své zájmy v Turecku. Obavy ministra zahraničí Aehrenthala z možných přesunů bojů ze Středomoří na Balkánský poloostrov nebyly v tuto dobu vůbec scestné, neboť italské jednotky v polovině dubna 1912 zaútočily na turecké pevnosti u Tobrakkale a Sedil Bahr u Dardanel.⁴² Rakouské vládní špičky chápaly tento čin jako pokus o narušení rovnováhy na Balkáně, italskému spojenci daly jasně na srozuměnou, že pokud by došlo k dalším činům,

---

⁴¹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 165.

⁴² Tamtéž, s. 164.

kteře by narušily rovnováhu ve sfěře Východní otázky⁴³, „*monarchie by se necítla vázána VII. článkem trojspolkové smlouvy a vyhradila by si volnost při rozhodování při hájení vlastních zájmů.*“⁴⁴ Což znamenalo, že by monarchie mohla žádat určité kompenzace. Německý postoj k italským akcím byl, jak již bylo výše zmíněno, nepříznivý kvůli zainteresovanosti v Osmanské říši. Oba dvojspolkoví spojenci se shodli na názoru, že by „*bylo nejvhodnější usilovat o lokalizaci konfliktu v rámci koncertu velmocí.*“⁴⁵

Válečné situace ve Středomoří využili ruští politici ke znovuprojednání otázky Úžin a jiných rusko-tureckých záležitostí. Ruská vychytralost neznala mezí, „*byli ochotni převzít záruky za obranu v oblasti Dardanel, vyslovilo souhlas se stavbou železnice v severní a východní Anatolii*“⁴⁶. To vše bylo ochotno Rusko poskytnout za změnu statusu Úžin, avšak i tentokrát jejich plány ztroskotaly. Důležité je zmínit, že postoje centrálních mocností byly značně odlišné. Rakousko-uherský ministr zahraničí vyjádřil plnou podporu Osmanské říši. Překvapující byla změna stanoviska Německa, které v posledních dvaceti letech usilovalo o silné Turecko.

Vyjádření šéfa Zahraničního úřadu Alfreda Kiderlena, že „*v otázce Úžin vůči Rusům není Německo nijak vázáno, ale odpovídalo by celé naší dosavadní politice, kdybychom Rusku v této otázce nepřipravovali žádné potíže*“⁴⁷, jasně ukazovala nejednotnost dvojspolkových partnerů, která byla patrná po nástupu Kiderlena jako šéfa německého Zahraničního úřadu. Po celou dobu v úřadu se držel myšlenky, že by rakouská monarchie neměla být podporována vždy a za všech okolností, jako tomu bylo například při Bosenské krizi. Podpora by také neměla být v rozporu se zájmy císařství, z toho vyplývá, že Rakousko-Uhersko nemohlo stoprocentně spoléhat na svého spojence. Změna postoje Německa byla

---

⁴³ Italové například nenápadně pátrali po rakouském stanovisku, jak by se zachovalo v případě okupace osmanského ostrova obývaného Řeky Chios.

⁴⁴ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 164.

⁴⁵ Tamtéž, s. 154.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž, s. 155.

bezpochyby ovlivněná sblížením s Ruskem, které začalo schůzkou v Postupimi v roce 1910 a pokračovalo dalším setkáním nejvyšších politických představitelů těchto zemí v Baltijském Portu 1912.⁴⁸

Vytvoření Balkánského spolku bylo záležitostí roku 1912, většina politických představitelů této doby si nepřipouštěla, že by podobný blok států mohl vzniknout.⁴⁹ Po vytvoření Balkánského bloku, jenž byl tvořený Srbskem, Bulharskem, Řeckem a v neposlední řadě Černou Horou, byly nasnadě hrozící obavy z možného střetnutí na Balkáně o evropské části Osmanské říše. Změna statusu quo ve sféře Východní otázky by mohla vážně ohrozit zájmy Rakousko-Uherska, proto se ministr zahraničí Berchtold snažil v letních měsících roku 1912 situaci zachránit opětovným navázáním dobrých vztahů s Velkou Británií. Za důležitý cíl této spolupráce kladl zachování statusu quo na Blízkém východě.⁵⁰ Britský vládní kabinet tomuto kroku nebyl příliš nakloněn, a tak Rakousko-Uhersku na Balkáně nezbyvalo nic jiného, než se spoléhat samo na sebe, jelikož podpora od svých trojspolkových partnerů nebyla stoprocentní.

Jako reakce na stále se zhoršující situaci a pokus o udržení míru na Balkánském poloostrově měla sloužit tzv. Berchtoldova nóta, ve které ministr zahraničí vybízel velmoci k jednání o společném působení na Vysokou Portu.⁵¹ Iniciativa habsburské monarchie se však nesečkala s úspěchem, dokonce ani u jejího dvojspolkového partnera, který byl velice rozhořčen, že ho Rakousko-Uhersko neinformovalo o svých plánech. Státní sekretář Kiderlen-Wächter se k tomu vyjádřil velice jasně: „*Musíme si naléhavě přát, aby nás rakousko-uherská vláda informovala o svých záměrech předem, a nestavěla nás, jak se nyní častěji stává, před fait accompli.*“⁵² Tím státní sekretář dozajista narážel na anexi Bosny

---

⁴⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 166.

⁴⁹ Vytvoření Balkánského bloku bylo pro Aehrenthala stejně překvapující, jako pro Bismarcka vznik francouzsko-ruské aliance na počátku 90. let 19. století. Oba dva státníci vycházeli z předpokladů, že státy jsou od sebe tolik odlišné, že by nebyly možné najít modus vivendi. Jejich domněnky se však brzy ukázaly jako liché.

⁵⁰ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 167.

⁵¹ Tamtéž, s. 170.

⁵² Tamtéž.

a Hercegoviny, která byla Německu oznámena jako hotová věc. Kiderlen, pokračující nadále v nekompromisní politice vůči svému partnerovi, neopomněl zmínit, že pokud by i nadále činila monarchie kroky, o kterých by nebyli informováni, „*mohlo by snadno dojít k tomu, že bychom si v některých zvláštních případech museli oddělit od svého spojence...*“⁵³

S přibývajícími letními dny bylo patrnější, že je konflikt na Blízkém Východě nevyhnutelný. Vídeň se musela smířit, že jí její německý spojenec není ochoten zaručit stoprocentní podporu, jako tomu bylo při Bosenské krizi. Bylo na místě určit a stanovit životní zájmy monarchie na Balkánském poloostrově, neboť pokud by došlo k narušení statusu quo na východě, byli by posílení především nepřátelé Rakousko-Uherska.⁵⁴ Ve Vídni se proto několikrát konaly konference, které se snažily najít východisko ze složité situace a nalézt vitální zájmy země na Balkáně. Konference svolané ministrem zahraničí Berchtoldem, kde o přípustných změnách na Balkáně rozhodovali přední představitelé rakousko-uherské diplomacie, však nepřinesly pozitivní výsledky. Na poslední konferenci konané koncem října 1912 bylo rozhodnuto, že k vitálním zájmům monarchie patří vytvoření autonomní Albánie, která by se v budoucnu mohla stát jejím satelitem.⁵⁵ Co se týče dříve monarchií okupovaného Novopazarského sandžaku, nebylo již v zájmu Rakousko-Uherska bránit toto území, neboť pro něj již dávno přestalo být klíčové.

První, kdo započal konflikt a vyhlásil mobilizaci, byli Černohorci, ke kterým se pak postupně přidaly ostatní balkánské státy.⁵⁶ Osmanská říše byla velice oslabená předchozí válkou s Itálií a i její vnitřní stav byl na velice špatné úrovni.⁵⁷

---

⁵³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 171.

⁵⁴ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 192.

⁵⁵ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers...*, s. 134.

⁵⁶ První balkánská válka začala 26. září vpádem černohorských oddílů do Turecka. Balkánský spolek pak Turecku předložil ultimátum žádající poskytnout křesťanským obyvatelům na území Osmanské říše autonomní stát, tento požadavek však Vysoká Porta odmítla. Blíže viz SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 174-175.

⁵⁷ Byť v Turecku od roku 1910 probíhaly rozsáhlé reformy, v době vypuknutí války nebyly ještě dokončeny. KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 186.

Rakousko-uherské vládní kruhy si uvědomovaly, že pokud Turecko ve válce s Itálií prohraje, geopolitická situace se na Balkáně změní. Proto apelovaly jak na Itálii s požadavkem na co nejrychlejší ukončení války s Tureckem, které by se pak mohlo postavit Balkánské lize, tak na Rusko, aby se snažilo zabránit válce na Balkánu. Ministr zahraničí hrabě Berchtold navrhl společnou diplomatickou intervenci v Cařihradu ohledně zajištění rovnoprávného postavení křesťanů v Osmanské říši, ale bylo to zcela plané gesto bez pozitivního ohlasu.⁵⁸ Po prvních neúspěšných tureckých porážkách bylo jasné, že velmoci budou muset zajistit nové uspořádání na Balkáně. I Vídeň si tuto skutečnost postupně po rozhodných vítězstvích Balkánského spolku uvědomovala, proto se snažila co nejrychleji reagovat na situaci a vytyčit si své cíle zahraniční politiky. To od Vídně očekávaly i zbylé velmoci, nejvíce však Německo, které v závislosti na to mohlo vyslovit podporu či nepodporu vůči svému spojenci. Memorandum vytvořené Berchtoldem se skládalo ze sedmi bodů, z toho nejdůležitější byly dva: „*Rakousko-Uhersko nepřistoupí na přístup Srbska k Jadranu a bude usilovat o vytvoření ‚životaschopné‘ Albánie.*“⁵⁹ Rakouský ministr zahraničí zvolil cestu, kterou Německo přijalo pozitivně a vyjádřilo tak podporu svému partnerovi ve Východní otázce.

Nové uspořádání poměrů na Balkánském poloostrově bylo řešeno na mezinárodní konferenci v Londýně. První zasedání velmocí se konalo 17. prosince 1912. Zasedání bylo nejvíce ovlivněno spory mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem, neboť tyto dvě nejvíce zainteresované velmoci na Balkáně pochopitelně sledovaly své zájmy, které byly velice protichůdné. Rusko, patron Balkánského bloku, usilovalo o co největší zisky Srbska a Černé Hory.⁶⁰ Hlavním jablkem

---

⁵⁸ NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí*, s. 224.

⁵⁹ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 236.

⁶⁰ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 196.

sváru se pak stalo postavení Albánie.⁶¹ Srbsko si toto území nárokovalo z důvodu získání přístavu na Jadranu.⁶²

Londýnská konference se stala dalším důležitým mezníkem rakousko-německých vztahů. Kiderlen, šéf berlínského zahraničního úřadu, nehodlal jít ve stopách svého předchůdce a rozhodl se nepodporovat „*rakousko-uherské ambice na Balkáně, pokud by ohrožovaly mír a možnost dohody v rámci koncertu velmocí.*“⁶³ Konference poskytla sblížení Německa s ostrovním státem Velkou Británií. Nejednou se tato spolupráce ukázala být „*nejdůležitějším faktorem pro uchování míru*“⁶⁴ Britské království se snažilo působit na Rusko a přinutit ho k určitým kompromisům. Na druhé straně se německé císařství snažilo ovlivňovat kroky podunajské monarchie.

Tvrdý kurs, uplatňovaný šéfem Zahraničního úřadu vůči svému spojenci, se však neseťkal s podporou německého kancléře Bethmanna Hollwega. Kancléřův projev z 2. prosince jakoby naznačoval návrat k podpoře Rakousko-Uherska za všech okolností.⁶⁵ Značná nejednotnost hlavních strůjců německé zahraniční politiky zanechala u vrcholných představitelů ostatních velmocí, zejména pak u britských politiků, značné pochybnosti. Kancléřova řeč ukázala, že německo-britská spolupráce má své hranice, které se dají jen stěží překročit. Vztahy mezi zeměmi ovlivnila i náhlá smrt německého státního sekretáře Kiderlena-Wächtera, který zemřel 30. prosince 1912.⁶⁶ Ač byl mnohými kritizován za jeho přísné, neústupné až autoritativní vedení úřadu, nedá se mu upřít, že se zasloužil o udržení míru v době balkánské války a podařilo se mu zlepšit pošramocené vztahy

---

⁶¹ Problém s vytyčením hranic Albánie dospěl do takových absurdit, že se Rusko a Rakousko-Uhersko dohadovaly o naprosto neznámá města, kvůli těmto soubojům se nejednou londýnská konference musela přerušit. Zabránit válečnému konfliktu mezi výše zmíněnými zeměmi se podařilo ministru zahraničí pořadatelské země Edwardu Greyovi, jenž svou trpělivostí přiměl Rusy ke kompromisu. SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 202.

⁶² CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 134.

⁶³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 189.

⁶⁴ Tamtéž, s. 188.

⁶⁵ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 191.

⁶⁶ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 197.

s Velkou Británií.⁶⁷ Za jeho vedení úřadu došlo ke zhoršení spolupráce mezi Berlínem a Vídní, kdy mezi spojenci panovala značná nedůvěra kvůli limitované podpoře ve Východní otázce, která oslabila mezinárodní postavení Rakousko-Uherska.⁶⁸ Kiderlenovi šlo bezpochyby o to, aby se neopakovala situace za Bosenské krize, kdy se habsburská monarchie na krátký čas ujala vedoucí role v Trojspolku.

Kiderlanův nástupce, Gottlieb von Jagov působící předtím jako německý velvyslanec v Římě, se snažil pokračovat ve stopách Kiderlanových, avšak byl nucen připustit, že „*Kiderlen byl velký muž a je pro mne velmi obtížně převzít jeho úřad. Nemám autoritu, již se mu postupně podařilo získat v německém veřejném mínění a kterou mě již dříve ve vztahu ke všem mocnostem.*“⁶⁹

Na přelomu let 1912 a 1913 stále ještě nebylo zažehnáno možné vojenské střetnutí mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem, komunikace a spolupráce mezi státy uvízla na mrtvém bodě, jelikož ani jeden z nich nehodlal ustoupit ze svých požadavků. Rusko nadále podporovalo balkánské státy a požadovalo, aby Rakousko-Uhersko nezasáhlo. Na straně druhé chtěla habsburská monarchie záruku od Ruska, že konečné uspořádání Balkánu nebude v rozporu s jejími vitálními zájmy.⁷⁰

Dalším problémem na cestě k rakousko-ruskému usmíření se stala otázka držby Skadaru obléhaného Černohorci a Srby.⁷¹ Velmoci na konferenci vyšly vstříc rakousko-uherskému návrhu a rozhodly o budoucnosti města Skadaru ve prospěch Albánie.⁷² Černohorské a srbské jednotky však toto rozhodnutí neakceptovaly a nadále město obléhaly. Rakouská proválečná klika nabádala k použití krajních prostředků. Hlavním stoupencem války byl Conrad von

---

⁶⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 195.

⁶⁸ Tamtéž, s. 196.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 200.

⁷¹ KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, s. 203.

⁷² SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 205.

Hötendorf, který se do funkce šéfa generálního štábu vrátil v prosinci 1912.⁷³ Ministr zahraničí Berchtold tak opět musel odolávat tlaku vojenských špiček.

Již od počátku roku 1913 bylo postavení Rakousko-Uherska v koncertu velmocí velice nepříznivé a jeho pozice nadále slábla. Na místě byly i obavy ministra zahraničí z možné izolace, které ho, ač zarytého odpůrce války, nutily uvažovat o razantnějších vojenských akcích na Balkáně, které by udržely monarchii pozice na Balkáně. I nadále se Vídeň nemohla spolehnout na stoprocentní podporu od svého německého spojence a ve městě nad Dunají „*sílil pocit, že Berlín nemá správné porozumění pro vážnost situace.*“⁷⁴ Možné separátní rakouské akce vyvolaly u účastníků konference obavy, které je podnítily k větší aktivitě a rozhodnosti. Opět se ukázala být rozhodujícím činitelem Greyova iniciativa, která rozhodla o společné námořní demonstraci.⁷⁵ Ostatní velmoci, zejména Rusko, které se ihned odmítlo akce zúčastnit, nebyly z tohoto nápadu nadšené, přesto se však akci podařilo uspořádat. Námořní demonstrace se nesečkala s úspěchem, černohorský král Nikola totiž nebyl ochotný podříditi se požadavkům londýnské konference.⁷⁶ Černohorský vládce byl ochoten se vzdát jen za podmínky, „*zahájí-li velmoci přímý útok na černohorské území a tím mu poskytnou záminku k čestnému ústupu.*“⁷⁷

Kapitulace Skadaru, jež proběhla v noci 22. na 23. dubna⁷⁸, změnila celou mezinárodní situaci. Rakušanům došla trpělivost a byli připraveni použít vojenskou sílu proti černohorským jednotkám, pokud selžou poslední kroky diplomacie. Jak vážná situace nastala, může pomoci přiblížit i fakt, že pro vojenský zásah se v posledních dubnových dnech přiklonil i zarytý odpůrce válek následník trůnu František Ferdinand d'Este.⁷⁹ Rakousko-Uhersko muselo zasáhnout už jen z důvodu prestiže a zachování si pozic na Balkáně. Ministr zahraničí se ke krizi

---

⁷³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 191.

⁷⁴ Tamtéž, s. 207.

⁷⁵ Tamtéž, s. 206.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 298.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 209.

vyjádřil jasně: „*Jsme takto postaveni před alternativy: buď se vzdáme podstatné části našeho balkánského programu a tím nejen ohrozíme vitální politické zájmy monarchie, ale také dáme v sázku její prestiž, nebo ... budeme eventuálně muset náš program a naši vůli prosadit ozbrojenou mocí.*“⁸⁰ Ministr neopomněl zmínit nespokojenost s vedením londýnské konference: „*od počátku krize Rakousko-Uhersko úzce spolupracovalo s ostatními velmocemi, ale aparát evropského koncertu pracoval zdlouhavě a těžkopádně, a tak došlo k tomu, že dodnes nebyl černohorský král přinucen přijmout závěr z 22. března, jímž byla otázka držby Skadaru s konečnou platností rozhodnuta v souladu s naším názorem.*“⁸¹

Zamezit válku opět pomohlo Greyovo prohlášení o podpoře rakousko-uherského vojenského zásahu, vyjádřil, že pokud dojde k separátní akci, „*Rakousko-Uhersko bude jednat v souladu se závěry londýnské konference.*“⁸² Dalším faktem, který přinutil černohorského monarchu k vyklizení jednotek ze Skadaru, bylo prohlášení ruské vlády, které veřejně odsoudilo činy krále a jeho záměr zmocnit se Skadaru.⁸³

Po měsících mezinárodní krize bylo ze dne na den částečně po problému. Král Nikola se rozhodnul den před znovuzasedáním londýnské konference (4. dubna) vyklidit město a předat Skadar do rukou velmocí.⁸⁴

Ukončením skadarské krize a odvrácením vojenského konfliktu, který by mohl rychle přerůst do evropských rozměrů, předznamenalo ukončení první balkánské války. Mírová smlouva oficiálně ukončující první válku na Balkáně byla podepsána 30. dubna 1913 v Londýně.

Vyhlášení samostatné Albánie, 29. července 1913, bylo posledním důkazem, že ač rakousko-uherská monarchie slábne, tak si stále může prosadit své zájmy na Balkáně.⁸⁵ Z hlediska Rakousko-Uherska válka ukázala odlišnosti v působení dvojspolkové aliance. Berlín za žádných okolností nehodlal opakovat scénář

---

⁸⁰ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 210.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž.

⁸³ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 299.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Text této rezoluce viz Robert Elsie, „*Texts and Documents of Albanian history*“ [online], [cit. 2015-10-08]. Dostupné z: http://www.albanianhistory.net/texts20_1/AH1913_2.html.

z Bosenské krize a Vídeň nejednou měla pocit, že Německo zájmy svého dvojspolkového spojence obětovalo na úkor dobrých vztahů s Velkou Británií.

Sotva se státy dohodly na mírových podmínkách, vypukla druhá balkánská válka. Tentokrát však mezi sebou bojovaly vítězné státy z první balkánské války. Příčinou sváru byla nedohoda na územních ziscích.

Boje probíhaly od června do srpna 1913⁸⁶, když Bulharsko napadlo Srbsko, ke kterému se postupně přidalo Řecko a Rumunsko. Poněkud v absurdní situaci se ocitly Rakousko-Uhersko a Rusko. Monarchie byla dlouholetým partnerem Rumunska, na druhou stranu toužila po bližší spolupráci s Bulharskem. Dalším problémem ve dvojspolkové alianci byla i rozdílná podpora balkánských států. Německý císař, jenž po Kiderlenově smrti opět začínal více zasahovat do zahraniční politiky, byl ovlivněn příbuzenskými vztahy.⁸⁷ Německá podpora Řecka a Rumunska, kde vládli císařovi nejbližší, natolik ovlivnila císaře, že dokonce zakázal Jagowi, „*aby se podílel na krocích, jež by mohly zabránit bulharsko-srbsko-řeckým spojencům ve vítězném tažení.*“⁸⁸

Válka dopadla v neprospěch Bulharska, které tímto ztratilo všechny územní zisky z předešlé války. Druhou balkánskou válku ukončila mírová konference konaná v Rumunsku. Vídeň se snažila pro Bulharsko zlepšit podmínky a zmírnit důsledky porážky, které by nevedly ke ztrátě územních zisků z předešlé války, avšak marně, bez pomoci spojenců si jen stěží mohla prosadit politické cíle.

Výsledky bukurešťského míru měly pro Rakousko-Uhersko neblahé vyhlídky. Vítězné Srbsko si mírem zvětšilo území o 81 % a počet obyvatel najednou vzrostl o 1,6 milionu.⁸⁹

Balkánské války znamenaly definitivní konec tak proslulého „evropského koncertu“.⁹⁰ Často jsou právě tyto války uváděny jako předstupeň či počáteční etapa první světové války.⁹¹ Války se tak pro středoevropskou monarchii, ačkoliv

---

⁸⁶ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, Praha 2004, s. 116.

⁸⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 212.

⁸⁸ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 302.

⁸⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 218.

⁹⁰ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 237.

⁹¹ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 116.

se v nich vojensky neangažovala, staly katastrofou. Následky, které s sebou boje přinesly, byly pro zemi dalekosáhlé. Rakousko-Uhersko již dále nebylo bráno jako evropská velmoc. Ačkoliv byly stále prodlužovány trojspolkové a dvojspolkové smlouvy, nemohli se na ně vídeňští politici stoprocentně spolehnout.

Vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Itálií paradoxně zhoršila spolupráce na vytvoření nezávislého státu Albánie. V tak malém státě, kterým Albánie rozhodně byla, mohl uspět jen jeden z těchto států, a tak mezi sebou zmíněné velmoci soupeřily o vliv. Německá podpora stále ubírala na síle, své spojení s monarchií však Němci stále zachovávali, jelikož nebyl dostupný vhodný spojenec. Ačkoliv se mezi Německem a Velkou Británií vztahy těsně před vypuknutím „Velké války“ zlepšily,⁹² na rozdělení Evropy do dvou bloků to nic nezměnilo. Protiváhou upadajícího Trojspolku se staly státy Dohody tvořené Velkou Británií, Francií a Ruskem. Byla jen otázka času, jaký čin se stane záminkou k rozpoutání války.

3 Plány centrálních mocností na cestě k první světové válce

3.1 Problémy vývoje Rakousko-Uherska

Rakousko-uherské mocnářství bylo od konce 60. let 19. století dvojtátí, poněvadž se neabsolutistická říše transformovala do podoby rakousko-uherského císařství. Západní část říše úředně nazývaná „Království a země na říšské radě zastoupené“ tvořilo 17 království a zemí.⁹³ Východní část říše, neboli „země Svatoštěpánské koruny“, často označovanou jen jako Zalitavsko (dle řeky Litavy), tvořily Uhry, Sedmihradsko a Chorvatsko-Slavonsko.

---

⁹² V červnu 1914 došlo mezi státy k dohodě na poskytnutí pomoci Velké Británie při stavbě bagdádské dráhy.

⁹³ Předlitavsko tvořilo království České, Dalmatské a Haličské, arciknížectví Dolnorakouské a Hornorakouské, vévodství Salcburské, Štýrské, Korutanské, Kraňské, Slezské a Bukovinské, markrabství Moravské a Istrijské, hrabství Tyrolské a Goricko-Gradišské, země Vorarlberská a území města Terstu.

Habsburská říše uhájila i přes hromadící se vnitřní i vnější problémy ke konci 19. století svou existenci a postavení mezi velmocemi. Rozlohou své říše zaujímal druhé místo za Ruskem, a co se týče počtu obyvatel, obsadila třetí místo, první dva stupínky byly zabrány Ruskem a Německem. Z důvodu rakousko-uherského vyrovnání měla jako jediná velmoc dvě správní a politická centra. Oba státy měly vlastní parlament – Říšskou radu s panskou a poslaneckou sněmovnou a Uherský sněm.⁹⁴ Společné ministry měly jen tři – v resortech zahraničí, financí a obrany a vojenských aspektů.⁹⁵

Vídeň, ležící v Předlitavsku, byla zdrojem moci, sídlil zde panovník se svým dvorem a ministerstva. Druhou metropolí se stala Budapešť, hlavní město Zalitavska. Nevyvážené dualistické uspořádání mělo za následek soupeření mezi Němci a Maďary o co největší vliv na vnitřní a zahraniční politiku Rakousko-Uherska. Slovanské národy patřící do Rakousko-Uherska nemohly dále snášet nadvládu Němců a Maďarů, a tak se začaly domáhat národnostní rovnoprávnosti a všeobecného historického uznání.

Hospodářský charakter Rakousko-Uherska byl spíše zemědělsko-průmyslový. Zde se projevily výrazné rozdíly mezi rakouskou a uherskou částí. Z Předlitavska byly nejvíce industrializovány české země, Dolní a Horní Rakousy a Štýrsko. V Uhrách naopak převládalo zemědělství. Na první pohled tak vypadá, že Zalitavsko bylo pro Vídeň „brzdou ve vývoji“, nelze však opomenout, že východní část říše poskytovala českému a rakouskému průmyslu odbytiště.

Vládní kruhy v Budapešti byly zase nespokojeny s častým zasahováním vídeňských úřadů do čistě uherských záležitostí. Značně frustrovány byly i z malých pravomocí týkajících se vojenské a finanční otázky. Vše dospělo až k vytvoření čistě uherského celního a bankovního systému a přejmenování císařsko-královské armády na císařskou a královskou.

---

⁹⁴ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 90.

⁹⁵ Tamtéž.

3.1.1 Významní představitelé rakousko-uherské diplomacie

Zahraniční politiku habsburské monarchie neřídilo jen jedno centrum výkonné moci, jak by se na první pohled mohlo zdát. Kromě ministerstva zahraniční sídlícího na Ballhausplatzu⁹⁶, vycházela zahraniční politika ještě ze dvou dalších mocenských center, mezi které patřil generální štáb a Vojenská kancelář následníka trůnu⁹⁷. Nad tím vším dohlížel císař, mezi jehož pravomoci patřilo schvalování či zamítání politických iniciativ.⁹⁸

Mezi tři hlavní představitele ovlivňující směr zahraniční politiky těsně před první světovou válkou patřily – náčelník generálního štábu, polní maršálek Franz, baron Conrad von Hötzendorf, František Ferdinand d'Este, ministr zahraničí hrabě Leopold von Berchtold.⁹⁹

Náčelník generálního štábu patřil k posledním velkým mužům na začátku 20. století v Rakousko-Uhersku, avšak kvůli nezdarům v první světové válce je často opomíjen.¹⁰⁰ Do funkce náčelníka generálního štábu byl tehdy ještě jako polní podmaršálek Hötzendorf jmenován 18. listopadu 1906.¹⁰¹ O jeho vojenském talentu svědčí i fakt, že byl do funkce jmenován i přesto, že nepatřil mezi štábní důstojníky.¹⁰² Rok 1906 byl pro habsburskou monarchii z hlediska personálních změn velmi významný, již v červnu byl do funkce ministerského předsedy Předlitavska jmenován Max Vladimír von Beck. Na podzim pak došlo ke změně ministra císařského a královského domu a zahraničí, tím se stal 24. října baron Aloys Lexa von Aehrenthal, dříve působící jako velvyslanec v Petrohradě.¹⁰³

---

⁹⁶ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 123.

⁹⁷ Vojenská kancelář sídlila v Dolním Belvederu. Vedením kanceláře byl pověřen major Alexander Brische von Aarenau. Jelikož byl následník trůnu velkým kritikem dualistického uspořádání, bylo jedním z neoficiálních hlavních cílů kanceláře zabránit rozdrobování habsburské monarchie. František Ferdinand d'Este se netajil averzí vůči maďarskému obyvatelstvu a po usednutí na trůn uvažoval o reformě státního zřízení, která by oslabilmaďarskou hegemonii v Uhrách.

⁹⁸ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 123.

⁹⁹ Tamtéž, s. 123.

¹⁰⁰ I přes neúspěch v první světové válce, kdy byl v červnu 1918 odvolán, si vysloužil od britského premiéra Davida Lloyd Georgeho označení „největšího stratéga války“. FIALA, Peter, *Feldmarschall Conrad von Hötzendorf (1852-1925)*, Wien 1972, s. 7.

¹⁰¹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 13.

¹⁰² KODET, Roman, *Franz Conrad von Hötzendorf – zapomenutý vojevůdce*. In: Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 18, 2007, 7/8, s. 180.

¹⁰³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 13.

Vztah ministra zahraničí Aehrenthala a šéfa generálního štábu Hötendorfa se nedá označit za harmonický kvůli rozdílnosti pohledů na utváření zahraniční politiky. Aehrenthalovou snahou bylo bezpochyby zlepšit mezinárodní postavení habsburské monarchie, jeho politika byla postavena tak, aby vedla ke snížení závislosti na Německu a ke zlepšení vztahů s ostatními velmocmi, zejména s Itálií.

Nesoulad mezi pány se projevil v nahlížení na geopolitickou situaci. Hötendorf byl zástupcem válečné rakouské kliky, jejímž jediným řešením na diplomatické odpovědi byla válka. Šéf generálního štábu doporučoval ve svém Pamětním spise preventivní válku vůči všem nepřátelům monarchie – Srbsku, Černé Hoře, Rusku a dokonce i byl stoupencem války proti Itálii¹⁰⁴, ve spise neopomněl zmínit kritiku politických kroků ministra zahraničí.¹⁰⁵

Krise mezi státníky dospěla vrcholu v říjnu 1911, kdy Aehrenthal nevydržel Hötendorfovo stále častější popuzování k válce proti Itálii a podal na náčelníka stížnost k císaři. Konflikt dospěl k závěru při audienci konané 15. listopadu 1911¹⁰⁶, kdy náčelníkovi byly ze strany císaře Františka Josefa I. vyčteny kroky, jež podnikal proti Aehrenthalovi a jeho stále silnější volání po preventivní válce. Císař Conradovi velice důrazně zmínil, že: „*Ty věčné útoky na Aehrenthala, to ustavičné popichování – to si zakazují. Ty neustálé kroky, zvláště pak výtky kvůli Itálii a Balkánu jsou zaměřeny proti mně. Tuto politiku tu přeci dělám já. Moje politika je politikou míru. Této mé politice se musí všichni podřídít. V tomto smyslu vede můj ministr zahraničí mou politiku.*”¹⁰⁷ Conrad se výtky nezalekl a připravoval pro císaře odpověď, tu podat však nestíhl, neboť byl císařem 30. listopadu zbaven funkce.¹⁰⁸ Jeho propuštění bylo oficiálně oznámeno 2. prosince

---

¹⁰⁴ Prosazovaná válka proti Itálii byla důsledkem jeho působení v Terstu a Tyrolsku, kde si dokonale vytvořil obrázek o nedokonalosti rakousko-italských hranic. KODET, Roman, *Franz Conrad von Hötendorf – zapomenutý vojevůdce*. In: Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 18, 2007, 7/8, s. 180.

¹⁰⁵ CLARK, Christopher, *The Sleepwalker*, s. 126.

¹⁰⁶ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 157.

¹⁰⁷ Cituje SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 157.

¹⁰⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 157.

1911.¹⁰⁹ Přesně rok od propuštění uplynul, když se do funkce šéfa generálního štábu vrátil zpět v souvislosti s Balkánskými válkami.¹¹⁰

Další zajímavou postavou císařského dvora byl František Ferdinand d'Este. Následníkem habsburského trůnu se stal jen z důvodu souhry nešťastných událostí, které panovnický rod zastihly. František Ferdinand byl synem Karla Ludvíka, mladšího bratra Františka Josefa I., a Marie Annunciáty.¹¹¹ Na trůn se potomci Karla Ludvíka měli dostat jen v případě, pokud by jeho starší bratři František Josef či Maxmilián neměli legitimního dědice. Osud tuto možnost umožnil nejen kvůli tragickému konci života mexického císaře Maximiliána, který skončil na popravišti, ale hlavně kvůli sebevraždě korunního prince Rudolfa, kterou spáchal v roce 1889 na zámku v Mayerlingu.¹¹² Císař svého synovce jmenoval následníkem trůnu až o sedm let později v roce 1896.¹¹³ Vztah mezi rodinnými příslušníky nebyl harmonický ani zvláště otevřený. Chladné vztahy mezi strýcem a synovcem ještě více zhoršil morganatický sňatek arcivévodky s Žofií Chotkovou. Manželství bylo uzavřeno proti vůli panovníka i celého habsburského rodu, neboť česká šlechtična byla neurozeného původu, a to bylo v panovnickém rodě naprosto nepřijatelné.¹¹⁴ Ještě před sňatkem museli nastávající manželé souhlasit s velmi tvrdými a ponižujícími podmínkami, které sepsal císařův komoří, kníže Montenuova.¹¹⁵

---

¹⁰⁹ BRIDGE, Francis Roy, *From Sadowa to Sarajevo: The foreign policy of Austria-Hungary 1866-1914*, Londýn 1972, s. 336.

¹¹⁰ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 191.

¹¹¹ VONDRA, Roman, *František Ferdinand d'Este (1863-1914)*. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 24, 2013, 11/12, s. 274.

¹¹² CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 129.

¹¹³ V roce 1896 zemřel otec Františka Ferdinanda, Karel Ludvík, a tímto se tak stal následníkem trůnu a druhým mužem po císaři.

¹¹⁴ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 129.

¹¹⁵ František Ferdinand musel složit přísahu, již se vzdal nároku na nástupnická práva na habsburský trůn pro své budoucí potomky. Manželé museli čelit ponižování od habsburského dvorního protokolu, který přesně stanovoval vystupování příslušníků dynastie. Žofie nemohla používat titul arcivévodkyně, byla tedy oslovována jako vévodkyně z Hohenbergu, na veřejnosti nesměla vévodkyně vystupovat po boku svého manžela. Ta skutečnost měla za následek, že manželský pár se vyhýbal oficialitám a trávil veškerý volný čas na zámku v Zákupích. VONDRA, Roman, *František Ferdinand d'Este (1863-1914)*. In: *Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 24, 2013, 11/12, s. 274.

Arcivévodův pohled na zahraniční politiku byl poklidný a mírný, byl zastáncem mírové politiky, odmítal válku jako prostředek řešení sporů, neboť „*strukturální slabost monarchie vylučuje zahraniční politiku soustředěnou výhradně jen na konfrontaci.*“¹¹⁶ Velice dobře si uvědomoval, že jakákoliv vojenská konfrontace by měla pro nereformovanou zemi tragické následky, proto byl také často ve sporu s náčelníkem generálního štábu Conradem von Hötzendorfem.

Následník trůnu se netajil svou averzí vůči maďarskému obyvatelstvu, kterou si vypěstoval za jeho působení uherského husarského pluku č. 9 sídlícího v Šoproni¹¹⁷ a po svém usednutí na panovnický trůn plánoval velké reformy ve struktuře státního zřízení.¹¹⁸ Hlavní cílem reformy mělo být oslabení maďarského živlu v monarchii na úkor posílení slovanského obyvatelstva. Podunajskou monarchii by čekaly veliké změny, jelikož plánoval vytvořit z mocnářství „Spojené státy Velkého Rakouska“, kde by hlavní silou byly slovanské národy.¹¹⁹ Kvůli těmto názorům a plánům se netěšil oblibě jak Maďarů, tak i císaře, který dualistické uspořádání považoval za „*nejtrvalejší přínos raného období svého panování.*“¹²⁰

Ač byl následník trůnu poměrně osamocenou postavou, k jeho nejdůležitějším spojencům patřil ministr zahraniční Leopold hrabě Berchtold z Uherčic. Ministrem zahraniční habsburského mocnářství byl Berchtold jmenován v únoru 1912, přestože tuto funkci zprvu odmítal.

Jeho diplomatická kariéra započala v roce 1893, když začal působit na Ballhausplatzu, poté pracoval jako atašé na velvyslanectví v Paříži, v Londýně až se nakonec stal radou na velvyslanectví v Petrohradě, kde byl jeho nadřízeným Aehrenthal.¹²¹ Jeho pobyt v Rusku velmi ovlivnil jeho politické smýšlení, neboť

---

¹¹⁶ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 131.

¹¹⁷ VONDRA, Roman, *František Ferdinand d'Este (1863-1914)*. In: Historický obzor. Časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 24, 2013, 11/12, s. 274.

¹¹⁸ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 130.

¹¹⁹ VEROSTA, Stephan, *Theorie und Realität von Bündnissen. Heinrich Lammash, Karl Renner und der Zweibund, 1897–1914*, Vídeň 1971, s. 258–9.

¹²⁰ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 131.

¹²¹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 161.

byl velkým stoupencem spolupráce habsburské monarchie s carským Ruskem. Anekční krize v roce 1908 však zmařila všechny plány na spolupráci mezi zeměmi a došlo prudkému zhoršení vztahů, které se jen těžko daly napravit, pokud oba státy měly stejné zájmové sféry. Rakousko-ruské vztahy tak byly až do první světové války zasaženy rivalitou a nedůvěrou.

Stejně jako předchůdce Aehrenthal byl i Berchtold konzervativně smýšlející politik, tudíž po jeho nástupu do funkce nedošlo ke změně dosavadní umírněné politiky, která byla praktikována od ukončení anekční krize.¹²² Cílem jeho politiky se stalo udržení mezinárodního postavení a navázání co nejužší spolupráce s koncertem velmocí. Berchtold byl oproti svému předchůdci v daleko těžší situaci, neboť Aehrenthal mohl počítat s pomocí svého dvojspolkového partnera, avšak po nástupu německého kolegy Kiderlena-Wächtera do funkce státního sekretáře už zde taková jistota nebyla. Rakousko-Uhersko se muselo spolehnout jen samo na sebe, a to byl pro jeho mezinárodní postavení naprosto frustrující fakt, neboť od roku 1911 byla mezinárodní situace proplétána neustálými krizemi.

3.1.2 Kdo vládl v Německu?

V Německu byla zahraniční politika vytvářena podobně, jako v Rakousko-Uhersku, tedy vzájemnou spoluprací mocenských center. Na samém vrcholu spolkové struktury, zavedenou založením Německé říše v roce 1871, stál říšský kancléř. Tato funkce, jež byla pro tehdejší Evropu novum, byla složena z vícera různých úřadů, říšský kancléř tak byl nejenom ministerským předsedou, ale ministrem zahraničí Pruska.¹²³ K dalším zvláštnostem nově založené Německé říše patřilo, že neměla ministra zahraničí, této funkci odpovídal státní sekretář zahraničního úřadu, který byl podřízen přímo kancléři.¹²⁴

---

¹²² SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 162.

¹²³ Představitelé zahraničního úřadu dokonce kontrolovali císařovu osobní korespondenci, kterou vedl s hlavami států. Například korespondence s americkým prezidentem Rooseveltem byla zabavena z důvodu neobvyklé adorace Roosevelta. I přes tyto všechny obstrukce se císař snažil na veřejnosti vystupovat, že je jediným pánem německé zahraniční politiky. CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 216.

¹²⁴ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 216.

Klíčovou postavou těsně před první světovou válkou ve vývoji německé zahraniční politiky se stal Alfred von Kiderlen-Wächter, který se dostal do čela Zahraničního úřadu v červnu 1910, kdy vystřídal zesnulého Wilhema von Schoena¹²⁵, tuto funkci chvilku zastával za nemocného Schoena v době Bosenské krize. Svoji politickou kariéru zahájil právě na Zahraničním úřadě, kde působil jako rada.¹²⁶ Kiderlen byl jednou z posledních výrazných a silných osobností před válkou, díky jeho rozhodnosti, preciznosti byl také často prezentován jako „poslední, v němž byla živá jiskra Bismarckova ducha“.¹²⁷

S nástupem Kiderlena do úřadu začala nová etapa v politice Berlína vůči Vídni. Hlavní důraz kladl na mezinárodní posílení říše, což v jeho případě znamenalo přerušit narůstající pocit izolace Německa tím, že se země bude snažit o mnohostrannější vazby a nebude se jen upínat na Rakousko-Uhersko. Tímto krokem tak nebyl ochoten podporovat habsburskou monarchii vždy a za všech okolností.¹²⁸

Smrt státního sekretáře v prosinci 1912 vyvolala obavy z možného navrácení neomezené podpory Rakousko-Uherska. Novým státním sekretářem se stal Gottlieb von Jagow.¹²⁹ A ačkoli se nový nástupce snažil pokračovat v již zavedeném kurzu zahraniční politiky, který nepřipouštěl, aby Německo poskytlo Rakousko-Uhersku pomyslný bíančo šek pro akce na Balkáně, neměl pro takto rozhodnou politiku vlohy.¹³⁰

V posledním desetiletí 19. století se německým císařem stal Vilém II., který panoval až do posledních dnů konce první světové války. S jeho nástupem na trůn se země začala ubírat novým směrem, byl přesvědčen, že po korunovaci císařem převezme otěže zahraniční politiky. Pro vládu rázného a mladého císaře je typické

---

¹²⁵ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 138.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Jasným dokladem nového kurzu v německé politice jsou Balkánské války, kdy Německo odmítalo svému dvojspolkovému partnerovi poskytnout tzv. bíančo šek. SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 139.

¹²⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 196.

¹³⁰ Tamtéž, s. 205.

označení „*Weltpolitik*“, tedy globální politika. Hlavním cílem říše, o který císař usiloval, bylo mezinárodní uznání důležitosti a především síly státu.¹³¹

Dodnes se vedou spory, do jaké míry císařova moc zasahovala do výkonné moci.¹³² Svými neoficiálními a neschválenými politickými výroky, které mezinárodní postavení státu spíše zhoršovaly, docílil toho, že členové vlády spíše zabraňovali v přístupu k jeho vlastnímu skutečnému rozhodování.¹³³

V souvislosti s druhou balkánskou válkou je vidět značný podíl Viléma II. na zasahování do zahraniční politiky. Německá podpora Řecka a Rumunska tak byla ovlivněna příbuzenskými vztahy císaře s hlavami států. Státní sekretář Jagow tomu nedokázal zabránit, ačkoli si byl vědom, že podpora dvou zmiňovaných států znamená i nepřímou podporu Srbska, které bylo hlavním nepřítelem Rakousko-Uherska.¹³⁴

3.1.3 Velmocenské plány a cíle Německa

Na přelomu 19. a 20. se evropský kontinent rozdělil na dva bloky – státy Trojspolku¹³⁵ a Trojdhody. Pomyslnou tečkou za rozdělením byl rok 1907, kdy byla podepsána smlouva odstraňující všechny předešlé spory mezi Velkou Británií a Ruskem, jež se týkala vymezení sfér vlivu ve střední a západní Asii. Podle těchto spojeneckých svazků pak jednotlivé mocnosti Trojspolku a Dohody upravily vlastní operační plány k nasazení svých vojsk v případné válce.¹³⁶ Německý vojenský strategický plán vycházel z návrhů bývalého náčelníka generálního štábu v letech 1858–1888 Helmutha von Moltkeho st.¹³⁷ Hlavním cílem plánu bylo

---

¹³¹ KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*, Praha 1994, s. 178.

¹³² CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 198.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 225.

¹³⁵ Trojspolek se postupně formoval v posledních dvou desetiletích 19. století. První spojení mezi státy Dohody bylo podepsáno v roce 1893, když Francie s Ruskem podepsaly smlouvu o pomoci v případě napadení Německem. Francie v roce 1904 uzavírá „srdeční dohodu“ s Velkou Británií o rozdělení sfér vlivu v koloniích. Tři roky poté je deklarována smlouva mezi Velkou Británií a východní velmocí Evropy Ruskem. Tímto aktem se završilo rozdělení Evropy.

¹³⁶ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 109.

¹³⁷ „St.“ se uvádí, protože v době první světové války působil v generálním štábu jeho synovec Helmuth von Moltke ml..

vyhnutí se válce na dvou frontách (západě a východě), přičemž první krok počítal s rychlým útokem na Francii. Další postup vojenských sil měl být až do nitra Ruska, kde by měla být velmoc úplně zlikvidována.

Na budování francouzské armády a pevností okolo hranic na přelomu století musel německý štáb reagovat. Hlavním náčelníkem štábu byl v letech 1901–1905 Alfred von Schlieffen, který se zasadil o přepracování plánu, jeho podstata však zůstávala stejná. Schlieffen vypracoval plán bleskové války s pravým křídelním obchvatem přes území Belgie a potom obrat na jih do zad francouzské armády.¹³⁸ Problémem však byla suverenita Belgie, která byla od roku 1831 neutrální a hlavním ochráncem belgického území byla Velká Británie.

Tažení do Francie mělo trvat šest týdnů, tečkou za ním mělo být dobytí Paříže. V době západního tažení měla rakousko-uherská vojska čelit spolu s pár německými jednotkami náporu z Ruska do chvíle, kdy se k nim nepřidají ostatní síly ze západní fronty.

Další přeměna plánu souvisela s generálem Helmuthem von Moltkem ml., který byl náčelníkem generálního štábu v letech 1906–1914. Generál vyčlenil 80 % všech německých sil k útoku proti Francii, zatímco zbývajících 20 % se mělo ve Východním Prusku postavit na levé křídlo rakousko-uherské armády, která by z Haliče směřovala k Rusku.¹³⁹ Západní fronta pak ještě byla rozdělena na severní pravé křídlo a jižní levé křídlo. Prvně jmenované mělo za úkol dobýt Paříž, druhé bylo postaveno podél pásu pevností Metz-Diedenhofen-Štrasburk a jeho účel byl čistě obranný. Lze se jen dohadovat, zda byly změny ku prospěchu. Z plánované bleskové války se stala válka zákopová.

Německo se nespolehalo jen na pozemní útok, ale svou sílu chtělo ukázat na moři, čímž se dostalo do vleku zbrojního soupeření s námořně vyspělou Velkou Británií.¹⁴⁰ Císařské Německo vděčí za zmodernizování válečného námořnictva Alfredu von Tirpitzovi, který se stal posléze v roce 1911 velkoadmirálem. Díky

---

¹³⁸ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 110.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Od válek o španělské dědictví (1701–1714) se Velká Británie stala námořní mocností. Alfou omegou pro ni byla zásada dvou přídílí – britské námořnictvo muselo být silnější než spojené námořní flotily dvou dalších mocností. Soupeření o námořní prvenství je typické pro počátek nové éry.

jeho námořním zákonům a reformám vyvstal Velké Británii velký konkurent. Ostrovní velmoc se námořního prvenství za žádných okolností nehodlala vzdát. Důsledkem toho byla v listopadu 1905 zahájena výstavba nových bitevních lodí tzv. dreadnoughtů.¹⁴¹ Německá reakce na sebe nenechala dlouho čekat a ještě v roce 1906 byl přijat nový zákon o výstavbě těchto bitevních lodí.

3.2 Vojenský plán Rakousko-Uherska

Rakousko-Uhersko se na případnou válku připravovalo také, stejně jako ostatní evropské velmoci. Avšak bylo poněkud limitováno jak finančními prostředky, tak i tíživou vnitropolitickou krizí, kterou vyvolávaly nacionalistické myšlenky ostatních národů monarchie. Na přelomu století nebyly vztahy mezi dvojspolkovými státy na nejlepší úrovni. Jejich sféry vlivu byly zcela odlišné. Císařské Německo se snažilo rozšířit svůj vliv po celém světě, zatímco dualistické Rakousko-Uhersko se orientovalo už pouze na východní Evropu a Balkán.

Odlišnosti mezi zeměmi se projevovaly také ve vojenském strategickém plánování v případě války v Evropě, ve kterém by měly být za jedno. Éra vlády německého náčelníka generálního štábu Alfreda von Schlieffena se nesla ve znamení nedůvěřivosti vůči rakousko-uherské armádě. Zejména sám Schlieffen byl ostře proti ní, jednou dokonce veřejně prohlásil: „*V případě války jedna třetina rakouské armády přeběhne k Rusům.*“¹⁴² Tím narážel na početné slovanské etnikum v armádě monarchie, které podle jeho názoru mělo sběhnout na stranu Rusů a bojovat proti Německu a Rakousko-Uhersku.

V souvislosti s častými změnami v německém útočném plánu došlo v roce 1896 k rozchodu dvojspolkových generálních štábů. Od této doby až do Bosenské krize, tedy třináct let, nevedly mezi sebou štáby žádné rozhovory a strategické plány vypracovávaly bez vzájemných komunikací. V prvním desetiletí nového století, konkrétně v roce 1906, převzal vedení rakousko-uherského generálního štábu energický a bojovný generál Franz Conrad von Hötzendorf, jenž neustále

---

¹⁴¹ První loď z této nové bitevní série byla na vodu spuštěna již v únoru 1906 a stala se tak nejlepší a nejlépe vyzbrojenou lodí na světě. Za zmínku také stojí, že je doposud jedinou lodí, která potopila ponorku.

¹⁴² HLAVÁČKA, Vladimír, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 174.

lpěl na zmodernizování armády. Do roku 1914 byl připraven ve spolupráci s velením německé armády podrobný operační plán vycházející z předpokladu, že nejdříve dojde k porážení Francie. Do té doby měla rakousko-uherská armáda s německými posilami zadržet nápor Ruska, než proti němu budou přesunuty uvolněné jednotky ze západu.¹⁴³

Jednotný operační plán počítal se čtyřmi eventuálními válkami, pro které byly pečlivě vypracovány jednotlivé plány. První plán nesoucí název „*Fall B*“¹⁴⁴ byl navržen pro válku s balkánskými státy – Srbskem a Černou Horou. Druhým projektem, který počítal s válkou s Ruskem, byl pojmenován „*Fall R*“. Další návrh vznikl spojením „*Fall B*“ s „*Fall R*“, „*Fall B-R*“ byl tedy jediným případem, kdy štáby počítaly s válkou na dvou frontách. Posledním plánem se stal „*Fall I*“, který byl navržen pro válku s trojspolkovým spojencem Itálií. Zde je názorná ukázka, jaké vztahy panovaly uvnitř aliance.

Z dnešního pohledu byl plán nedokonalý, jelikož nepočítal se štěpením sil na tři války současně. Další zlom v taktice nastal v únoru 1914, když Rumunsko vypovědělo smlouvu s Rakousko-Uherskem. Tím pádem muselo vedení vojenský plán nutně přepracovat, aby v případě konfliktu s rozšířením války na Balkáně o území Rumunska, zde mělo dostatečné množství svých jednotek. Zároveň to znamenalo značné rozmělnění vojenských sil Rakousko-Uherska, které tak nemohlo řádně splnit úlohu vůči Rusku, kam se musely přesunout německé jednotky ze západu, jež pak zase chyběly proti Francii.¹⁴⁵ Nabízí se proto otázka, proč tedy vyhlásilo Rakousko-Uhersko, které nedisponovalo dostatečnými zdroji, v letních měsících onu válku, zapisující se do historie jako první světová válka...

---

¹⁴³ PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, s. 111.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

4 Rakousko-Uhersko a rozpoutání války v Evropě

4.1 Na cestě k Velké válce

Změny, které s sebou přinesl bukurešťský mír ukončující balkánské války v letech 1912 až 1913, neměly pro habsburskou monarchii příjemné důsledky. Monarchie se musela vyrovnat se skutečností, že její největší nepřítel na poloostrově vyšel z válek nejvíce posílen. Hrabě Berchtold se vyjádřil ohledně rakousko-uherské situace po balkánských válkách ve svém projevu v ministerské radě: „*V budoucnu již nemůžeme počítat s bezbranným a chřadnoucím Tureckem a poměrně malými křesťanskými státy, nýbrž se silnými národně sjednocenými státy, z nichž dva hraničí s námi, svými geografickými kořeny zasahují hluboko do monarchie a chovají víceméně skryté aspirace na naše území.*“¹⁴⁶ Zmíněnými sousedními státy na východě myslel hrabě Berchtold nepochybně Srbsko a Rumunsko, kterým právě vítězství v balkánských válkách posílilo jejich nacionální cítění.

Situace vyvolaná balkánskými válkami dala s odstupem času vzniknout dojmu, že se rozpadl celý světový řád a nebylo příliš možné očekávat zastavení běhu událostí. Evropský koncert velmocí, který dokázal v průběhu celého minulého století udržet mír, se na počátku druhé dekády 20. století prakticky rozpadnul.¹⁴⁷ Vztahy mezi dvojspolkovými státy v posledních letech před první světovou válkou byly během balkánských válek značně rozštěpeny, nejednou tak nastala situace, kdy Berlín nebral ohledy na životní zájmy habsburské monarchie. Krizí však neprocházely jen centrální mocnosti. Na druhé straně, vztahy mezi Dohodovými státy také nepatřily k ideálním. Například v britsko-ruském

---

¹⁴⁶ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 239.

¹⁴⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 224.

spojenectví vznikly na počátku roku 1914 spory ohledně Persie, když Rusko přestalo dodržovat dohodu z roku 1907.¹⁴⁸

Balkánské války také ukázaly, že německá podpora Rakousko-Uhersku je limitovaná a nemusí být vždy stoprocentní. Během válek byl postoj Berlína nejednou v rozporu se stanovisky Vídně a německá diplomacie spolupracovala s dohodovými státy, aniž by, navzdory různým deklaracím, brala ohled na vitální zájmy habsburské monarchie.¹⁴⁹ Vilémovo Německo podporovalo Řecko a Rumunsko nejen z dynastických důvodů¹⁵⁰, příčinou podpory byly také politické a ekonomické zájmy.

Vztahy mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem se uklidnily a do léta 1914 platilo, že nikdo z vysokých státníků Rakousko-Uherska nepomýšlel na válku. V reakci průběh vývoje na Balkáně nechal ministr zahraničí vypracovat po sekčním šéfovi Ballhausplatzu memorandum.¹⁵¹ „Matschekovo memorandum“ bylo sepsáno 24. června 1914 a určeno do rukou císaře Františka Josefa I., Františka Ferdinanda d'Este a Leopolda Berchtolda a uherského ministerského předsedy Tiszy.¹⁵² Vypracovaným memorandumem si měl Berlín uvědomit, jak nebezpečná je ruská hrozba na Balkáně.¹⁵³ Alarmujícím problémem bylo vytvoření nového balkánského bloku opět pod patronací Ruska orientované proti Rakousko-Uhersku. Memorandum kladlo důraz na zásadní diplomatické cíle – prvním vytyčeným cílem bylo, Německo postupovalo v souladu na Balkáně v souladu s habsburskou monarchií, dalším úkolem bylo zlepšit vztahy s Rumunskem, které byly pošramoceny v důsledku balkánských válek, zlepšení vztahu s Bulharskem a i se Srbskem bylo dalším bodem memoranda. Z memoranda jasně vyplývá, že Vídeň válku, která vypukla, sotva na spisu stačil uschnout inkoust, nepředpokládala.¹⁵⁴

---

¹⁴⁸ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 240.

¹⁴⁹ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 224.

¹⁵⁰ Řecký král Jiří i rumunský král Carol patřili k rodu Hohenzollernů.

¹⁵¹ HAMILTON, Richard, HERWIG, Holger, *Decision for War 1914–1918*, Cambridge 2004, s. 58.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 239.

¹⁵⁴ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 139.

Největší obavu tak na počátku osudového roku 1914 dělalo vídeňským vládním špičkám bezpochyby vytvoření Balkánské ligy namířené proti monarchii. Tyto obavy se ale ihned vytratily se sarajevskou událostí z konce června.

4.1.1 Atentát

Souhrn událostí, které se odehrály v neděli 28. 6. 1914, nadobro ukončily „*belle Époque*“.¹⁵⁵ Na následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou byl v rámci vojenských manévřů spáchán v dopoledních hodinách atentát. Osudná střelba, po prvním nezdařeném bombovém útoku¹⁵⁶, vyšla z pistole jihoslovanského mladíka Gavrila Principa patřící do srbské nacionalistické organizace Mladá Bosna, která měla výrazný protirakouský akcent. Teroristický čin byl dokonale připraven, neboť po trase po níž měla kolona šesti automobilů jet, bylo připraveno sedm teroristů.

Sarajevský atentát se stal záminkou k vypuknutí války, o které nikdo netušil, do jakých rozměrů přeroste. Bezprostředně po atentátu volali nejdůležitější rakouští představitelé zastupující válečnou kliku po vojenském zákroku ještě více, než kdy předtím. Na stranu hlavního propagátora války, Conrada von Hötzendorfa, se přidali další významní rakouští představitelé. Ať už to byl ministr války Alexander von Krobatin, který jako jediné východisko ze situace viděl válku, či diplomat kníže Gottfried von Hohenlohe-Schillingsfürst.¹⁵⁷ Další vlivnou osobou, která se přidala na stranu rázného zakročení, byl i císařský a královský ministr financí Leon Bilinski.¹⁵⁸ Ke svému nadřízenému se přidal i Vojenský velitel Bosny a Hercegoviny Oskar Potiorek, který sám sebe obviňoval, že nedokázal dostatečně

---

¹⁵⁵ Rakušané si k navštívení hlavního města Bosny a Hercegoviny zvolili velmi nešťastný den. Pro Srby toto datum bylo velice významné, neboť uplynulo přesně 525 let od bitvy na Kosově poli, kdy osmanští Turci rozprášili srbská vojska a říše cara Dušana tak v podstatě zanikla. Srbové chystali na den sv. Víta veliké oslavy, jelikož to měl být první výroční den od „osvobození“ Kosova za druhé balkánské války z roku 1913. CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 380.

¹⁵⁶ První pokus o atentát byl iniciativou bosenského Srba Nedeljka Čabrinoviče, který se pokoušel usmrtit habsburský pár hozením bomby do auta. Tento čin však nebyl zdařilý, bomba minula svůj cíl a vybuchla pod následujícím autem. Je velice podivuhodné, že se následník trůnu rozhodnul dál pokračovat v připraveném programu a ještě bez přísnějších bezpečnostních opatření.

¹⁵⁷ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 402.

¹⁵⁸ Tamtéž.

zabezpečit návštěvu následníka trůnu.¹⁵⁹ Na druhé straně stál uherský ministerský předseda, István Tizsa, který byl zastáncem trpělivého a zdrženlivého kurzu.

Velice důležitým faktorem, který mohl „dát zelenou“ vojenské akci na Balkáně, byl postoj Německa, jehož podpora byla v minulých letech značně limitovaná. Proto byla také vyslána diplomatická mise do Berlína, kterou byl pověřen generální sekretář ministerstva hrabě Alexander Hoyos.¹⁶⁰ Hrabě měl do města nad Správou dovézt dva dokumenty. První z dokumentů byl dopis adresovaný císaři Vilému II. od císaře Františka Josefa I., poslední z aktů bylo revidované Matschekovo memorandum. Císařovo memorandum určené německému panovníkovi shrnující rakousko-uherská stanoviska jasně odpovídá bojechtivé atmosféře, která ve Vídni panovala: „*Je potřeba vyřadit Srbsko jako mocenský faktor na Balkáně.*“¹⁶¹

Celá mise proběhla v poměrně krátké době, 5. července dorazil hrabě do Berlína, následující den už dostal oficiální vyjádření císaře, které rozhodně bylo ve prospěch Rakousko-Uherska. Hlavním úkolem bylo zjistit, zda může Rakousko-Uhersko počítat s pomocí od svého dvojspolkového partnera v případě napadnutí ze strany Ruska v důsledku odvetné akce proti Srbsku.¹⁶²

Císař i kancléř souhlasili s bezprostředním a rychlým zákrokem proti Srbsku, když ještě působil dojem z atentátu.¹⁶³ Za těchto okolností by dle jejich názoru mohlo dojít k tomu, že by Francie ani Velká Británie nepodpořily akce Ruska na Balkáně, tudíž by se jednalo jen o lokální konflikt.

Dne 23. července přijala srbská vláda desetibodové ultimátum z Rakousko-Uherska.¹⁶⁴ Srbové dostali lhůtu na odpověď 48 hodin.¹⁶⁵ Ačkoliv byly podmínky pro nezávislou zemi naprosto nepřijatelné, byli Srbové ochotni splnit většinu

---

¹⁵⁹ CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 403

¹⁶⁰ Výběr Hoyose byl dán i tím, že byl neústupným stoupencem rázného zakročení vůči Srbsku. Tímto se celý duch mise nesl ve válkychtivém nádechu, ačkoliv v ani v jednom spise nepadlo o válce jediné slovo. CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers*, s. 411.

¹⁶¹ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 242.

¹⁶² SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 241.

¹⁶³ Tamtéž, s. 242.

¹⁶⁴ HROCH, Miroslav, *Historické události*, s. 183.

¹⁶⁵ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 244.

z nich. Britský ministr zahraničí Edward Grey se k ultimátu vyjádřil slovy: „*Nejstrašnější dokument, který kdy poslal jeden stát jinému státu.*“¹⁶⁶ Ruský ministr zahraničí po přečtení dokumentu prohlásil: „*To znamená evropskou válku!*“¹⁶⁷

Monarchie trvala na splnění všech bodů dokumentu, bělehradská vláda byla ochotna přijmout všechny body zmiňovaného ultimáta, kromě toho, „*v němž Vídeň požadovala účast rakouských orgánů na srbském území.*“¹⁶⁸

V důsledku nesplnění vídeňských požadavků, vyhlásila monarchie dne 28. července 1914 Srbsku válku.¹⁶⁹ Do pohybu se dal sled událostí, který nadobro ukončil „dlouhé devatenácté století“ ohraničené z jedné strany Velkou francouzskou revolucí, ze strany druhé pak právě Velkou válkou. Hlavním předpokladem vyhlášení války Srbsku bylo znovu ukázat stabilitu postavení Rakousko-Uherska jako nezávislé evropské mocnosti.¹⁷⁰ Toho však monarchie nikdy nedosáhla, jelikož válka znamenala konec dualistického soustátí.

---

¹⁶⁶ HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, s. 246.

¹⁶⁷ SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika*, s. 244.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 245.

¹⁶⁹ HROCH, Miroslav, *Historické události*, s. 184.

¹⁷⁰ TAYLOR, A. J. P., *Poslední století habsburské monarchie*, s. 315.

5 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem shrnula vývoj mezinárodních vztahů mezi Rakousko-Uherskem a Německem v období let 1908–1914.

Rakousko-Uhersko bylo k Německu vázáno, vedle trojspolkových smluv vzniklých v roce 1882, i smlouvou dvojspolkovou. Dominantnější pozici ve dvojspolkovém vztahu mělo silnější Německo. Spojenectví, které existovalo bezmála půl století, prošlo řadou rozporů, konkrétně v nahlížení na základní zájmy v oblasti zahraniční politiky. Německá říše často upřednostňovala své zájmy před těmi dvojspolkovými, čímž Rakousko-Uhersko nechávala na pochybách o pevnosti vzájemného vztahu. Výše zmíněná nedůvěra ve vztah mezi zeměmi Dvojspolku se krystalicky ukázala v balkánských válkách v letech 1912 a 1913. Hlavní příčinou změny kurzu vůči podunajské monarchii bylo jmenování Kiderlena-Wächtera na post státního sekretáře německého Zahraničního úřadu. Limitovaná podpora Vídní oslabovala její postavení v rámci koncertu velmoc.

Už předtím však mohla vzplanout válečná roztržka z jiného konfliktu, kterým byla anexe Bosny a Hercegoviny v roce 1908. Nebezpečná a ožehavá situace ale ještě byla vyřešena diplomaticky u kulatého stolu.

Problémy zanechané na Balkánském poloostrově po balkánských válkách se později staly podnětem pro zahájení první světové války. Právě sarajevský atentát ze dne 28. 6. 1914, jenž se odehrál na Appelovo nábřeží na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku Žofii Chotkovou byl výsledkem neklidné situace v oblasti. Atentátník Gavrilo Princip ale i tak až do své smrti roku 1917 v terezínském vězení svého činu údajně litoval. Uklidňoval se prý tím, že by válka dříve či později stejně přišla.

Ohledně vypuknutí první světové války se vedou konspirační teorie. Jednou z teorií, která se šířila po desetiletí, byla ta, která říkala, že na válce se německý císař Vilém II. předem domluvil s Františkem Ferdinandem d'Este na zámku Konopiště. Je pravdou, že císař se svými státníky a vojenskými představiteli byli hosty na následníkově zámku, avšak to, že zde byl domluven plán expanze na

Balkán, je informace lichá. Návštěva pořádaná ve dnech 12.–14. června se konala z politického účelu, v družině vypravené z Německa byl i admirál Alfred von Tirpitz. František Ferdinand jako velký nadšenec válečného námořnictva chtěl od admirála vyzjistit poslední námořní trendy.

Po atentátu nastává velice složitá situace. Málokdo věděl, jak zareagovat na tuto tragickou událost. Po celé Evropě probíhala diplomatická jednání, ale nejdůležitější a konečné rozhodnutí leželo na Vídni. Monarchie už v této době byla v dlouhém německém vleku, ať politickém či ekonomickém. Rakouské vládní kruhy nekompromisně rozhodnuly o potrestání Srbska. Pokud by tak Rakousko-Uhersko neučinilo, bylo by tak ohroženo jeho mezinárodní postavení.

Do Srbska byl poslán dokument, ze kterého vyplývala stoprocentní odpovědnost Srbska za atentát, a kterým jej Rakousko-Uhersko připravovalo o suverenitu. Srbští politici byli bezradní, a proto požádali o pomoc Rusko. Kdyby se Rusko rozhodlo konflikt přehlížet a nejit do války na srbské straně, ztratilo by všechny pozice na Balkáně, což by zapříčinilo nárůst rakousko-uherského vlivu na Balkáně. Vyhlášení války Srbsku vyvolalo dominový efekt, který ve svém důsledku zatáhl do první světové války téměř celý kontinent.

6 Seznam použité literatury a pramenů

BAIROCH, Paul, *Europe's, Gross National Product: 1800–1975*. In: The Journal of European Economic History, vol. 5, 1976, No. 2.

BRIDGE, Francis Roy, *From Sadowa to Sarajewo. The Foreign Policy of Austria-Hungary, 1866-1914*, London 1972.

CLARK, Christopher, *The Sleepwalkers. How Europe went to War in 1914*, Londýn 2012.

FERGUSON, Niall, *Britské impérium: Cesta k modernímu světu*, Praha 2007.

FRÖHLICH, Michael, *Imperialismus: Deutsche Kolonial- und Weltpolitik 1880–1914*, Mnichov 1994.

GILBERT, Martin, *Dějiny dvacátého století, sv. 1*, Praha 2011.

GODSEY, Jr., W. D., *Aristocratic Redoubt. The Austro-Hungarian Foreign Office on the Eve of the First World War*, West Lafayette 1999.

HAMILTON, Richard, HERWIG, Holger, *Decision for War 1914–1918*, Cambridge 2004.

HLADKÝ, Ladislav, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, Brno 1996.

HLAVAČKA, Milan, PEČENKA, Marek, *Trojspolek*, Praha 1999.

HROCH, Miroslav, *Historické události – Evropa*, Praha 1977.

CHYLÍK, Jindřich, *Vývoj zahraničního obchodu v našich zemích*, Praha 1947.

KISSINGER, Henry, *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi*, New York 1994.

KODET, Roman, Franz Conran von Hötzendorf – zapomenutý vojevůdce. In: Historický obzor

KODET, Roman, *Rakousko-Uhersko a Osmanská říše před první světovou válkou*, Plzeň 2014.

KŘIVSKÝ, Petr, SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází: světla a stíny „belle époque“*, Praha 2004.

McMEEKIN, Sean, *Červenec 1914. Poslední dny před válkou*, Brno 2014.

NÁLEVKA, Vladimír, *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*, Praha 2006.

PROKŠ, Petr, *Habsburkové & Velká válka 1914-1918*, Praha 2011.

PROKŠ, Petr, *Konec říše Habsburků*, Praha 2004.

RAPPORT, Michael, *Dějiny Evropy: Evropa devatenáctého století*, Praha 2011.

SKŘIVAN, Aleš, *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, Praha 1996.

STELLNER, František, *Capriviho zahraniční politika v letech 1890–1892*. In: Historický obzor 6, 1995, č. 9-10, s. 203–210.

STELLNER, František, *Poslední německý císař*, Praha 1995.

TAYLOR, A. J. P., *Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998.

VEROSTA, Stephan, *Theorie und Realität von Bündnissen. Heinrich Lammash, Karl Renner und der Zweibund, 1897–1914*, Vídeň 197.

ŽUPANIČ, Jan, *Ve službě císaře a krále. Císařské a královské úřednictvo na ministerstvu zahraničí*. In: Historický obzor 20, 2009, č. 11/12, s. 261-274.

7 Resumé

7.1 English

The main target of this bachelor thesis was to analyze the relationship between Austria-Hungary and Germany in years 1908-1914. The first part of thesis is about the time after stepping down of Otto von Bismarck from his position as German Chancellor. The effect of his resignation was immediate, as German international relations began to struggle. From that time, the German diplomacy took place in all diplomatic issues up until the World War I.

Next part of thesis covers international political situation and talks about the most important conflicts, in which Germany or Austria-Hungary was mentioned. Based on analysis of international situation the thesis then covers military plans and preparations for next war conflict. Last component of bachelor thesis is a description of steps the Central Powers made before the outbreak of World War I.

7.2 Český

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zanalyzovat vztahy mezi Rakousko-Uherskem a Německem mezi lety 1908–1914. V první části se práce soustředí na období po rezignaci kancléře Otto von Bismarcka. Události, jejímž následkem byla změna orientace německé zahraniční politiky. Tento odklon od zavedeného způsobu diplomacie ovlivňoval světové dění až do první světové války.

Další část práce je zaměřena na mezinárodní politickou situaci a popisuje nejdůležitější konflikty, ve kterých Německo a Rakousko-Uhersko figurovaly. Na základě analýzy mezinárodní situace práce mapuje vojenské plány a přípravy k dalšímu válečnému konfliktu. Poslední součástí bakalářské práce je popis posledních kroků centrálních mocností před vypuknutím války.